

Rapport 2012:26

Särskild arkeologisk undersökning

En bronsåldersgård och gåtfulla medeltida gravar

RAÄ 151

Rambodal 1:3 m fl

Styrstad socken

Norrköpings kommun

Östergötlands län

Petter Nyberg och Per Nilsson

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Rapport 2012:26

Särskild arkeologisk undersökning

En bronsåldersgård och gåtfulla medeltida gravar

RAÄ 151

Rambodal 1:3 m fl

Styrstad socken

Norrköpings kommun

Östergötlands län

Petter Nyberg och Per Nilsson

Författare	Petter Nyberg, Östergötlands museum Per Nilsson, Riksantikvarieämbetet UV Öst
Omslagsbilder	
framsida överst	Grav 2 sedd från öster, foto Petter Nyberg
framsida underst	Hus 2 sett från nordväst, foto Petter Nyberg
baksida	Gjutformsfragment av täljsten, illustration Mathias Söderberg
Grafisk form	Lasse Norr
Grafik	Petter Nyberg
Tryck	Bpt-Tryck AB, Linköping

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551

© Östergötlands museum
Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård
Rapport 2012:26
ISSN 1403-9273

Innehåll	
Sammanfattning	4
Inledning	6
Arkeologisk bakgrund	6
Fornlämningsmiljö	7
Tidigare arkeologiska undersökningar	8
Historiska källor	8
Undersökningsområdet	10
Syfte och frågeställningar	10
Metod	12
Genomförande	12
Organisation och uppföljning	12
Osteologi och naturvetenskapliga analyser	13
Fyndhantering och dokumentationmaterial	13
Resultat och tolkning av boplatslämningar	13
Hus	14
Gropar och gropsystem	20
Lager och övriga anläggningar av boplatskaraktär	25
Fynd	26
Dateringar	31
Sammanfattande tolkning av boplatsen	31
Resultat och tolkning av medeltida skelettgravar	32
De tidigmedeltida gravarna	32
Datering av gravarna	33
Beskrivning av gravarna	33
Gravarnas kontextuella sammanhang	43
Vad är det för gravar vi funnit?	43
Sammanfattande tolkning av de medeltida skelettgravarna	47
Kommande arbeten	48
Referenser	48
Tryckta källor	48
Lantmäteriet digitala arkiv	52
Övriga källor	52
Tekniska uppgifter	53
Appendix 1. Makroskopisk analys - Jens Heimdahl	55
Appendix 2. Metallurgisk analys - Lena Grandin	61
Appendix 3. Keramisk analys - Ole Stilborg	81
Appendix 4. Osteologisk analys - Petter Nyberg	103
Appendix 5. Konserveringsrapport - Katarina Lampel	146
Bilaga 1a. Anläggningsplaner	150
Bilaga 1b. Anläggningslistor	160
Bilaga 2a. Fynd- och provplaner	186
Bilaga 2b. Fyndlistor	196
Bilaga 2c. Keramiktabeller	214
Bilaga 2d. Omvandlingstabeller	222
Bilaga 3a. Sektionsplaner	230
Bilaga 3b. Planritningar	238
Bilaga 3c. Sektionsritningar	245
Bilaga 4. Provrutor	278
Bilaga 5. Husplaner med sektionsritningar	280
Bilaga 6. Kalibrerade ¹⁴ C-dateringar	282

Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde under sommaren och hösten år 2009 en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning) med anledning av ny detaljplan för Rambodal 1:3 m fl i Styrstad socken och Norrköpings kommun. Undersökningen delades upp i två etapper och totalt avbanades ett område på 6 155 m². Sammanlagt påträffades ca 250 anläggningar av förhistorisk karaktär såsom ett långhus med divergerande konstruktion, ett grophus och ett fyrstolpshus. Grophuset har daterats till yngre bronsålder och långhuset till övergången mellan bronsålder/förromersk järnålder. Övriga anläggningar var huvudsakligen av boplatsskaraktär, varav ett stort antal bestod av gropar innehållande ansevärliga mängder keramik av bronsålderstyp. Dessutom framkom åtta tidigmedeltida skelettgravar.

Petter Nyberg
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8G 8f Styrstad, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde under sommaren och hösten år 2009 en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning) med anledning av ny detaljplan för Rambodal 1:3 i Styrstad socken och Norrköpings kommun. Slutundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

Slutundersökningen föregicks av en arkeologisk utredning etapp 1, som utfördes av Östergötlands länsmuseum under våren 2007 (Nyberg 2007a), och en utredning etapp 2, under september 2007 (Nyberg 2007b). Under april 2008 utförde Östergötlands länsmuseum även en arkeologisk förundersökning (Nyberg 2008).

Med hänvisning till resultatet av den arkeologiska förundersökningen inkom Norrköpings kommun 2008-12-17 med en ansökan om att få en arkeologisk slutundersökning (särskild undersökning) utförd av fornlämning RAÄ 151.

Fornlämningen som berördes av detaljplanen var enligt förundersökningen ca 100 x 100 m stor och utgjordes av boplatzlämningar med en datering till yngre bronsålder. Nordöstligaste delen av fornlämningsområdet kom att undantas från byggnationen. Det område som slutundersöktes var uppdelat i två skilda delar som skulle bebyggas vid olika tillfällen. Etapp I omfattade ett 3 260 m² stort område och Etapp II omfattade ett 2 895 m² stort område. Därmed kom den totala ytan som undersöktes arkeologiskt att vara 6 155 m². Området utgjordes före den arkeologiska slutundersökningen av tidigare brukad åkermark och öppna ytor.

Uppdragsgivare var Norrköpings kommun vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Projektledare för den arkeologiska undersökningen och ansvarig för fältarbetet var Petter Nyberg (Östergötlands länsmuseum, ÖLM). Biträdande projektledare och biträdande fältarbetsledare var Per Nilsson (Riksantikvarieämbetet, UV Öst). Båda dessa var vidare ansvariga för skrivandet och utformningen av denna rapport. Vid det arkeologiska fältarbetet deltog dessutom:

Olle Hörfors (ÖLM), Mats Magnusson (ÖLM), Tina Mathiesen (ÖLM), Fredrik Samuelsson (ÖLM), Mathias Söderberg (ÖLM), Tom Carlsson (RAÄ, UV Öst), Linus Hagberg (RAÄ, UV Öst), Annika Helander (RAÄ, UV Öst), Mats Pettersson (RAÄ, UV Öst), Marita Sjölin (RAÄ, UV Öst), Katarina Sköld (RAÄ, UV Öst), Peter Zetterlund (RAÄ, UV Öst), Johan Levin (arkeologbiträde, ÖLM) och Nathalie Larsson (praktikant). Grävmaskinist var Anders Pettersson och Linus Nilsson körde dumper.

Arkeologisk bakgrund

Norrköpingsområdet utgör tillsammans med den västra slättbygden och trakten kring Linköping ett av Östergötlands fornlämningsrikaste områden. Under bronsålderns äldre del framstår slättbygden i västra Östergötland som det dominerande området. Mot yngre bronsålder tycks dock Norrköpingsområdet alltmer framstå som det viktigaste området, en utveckling som accentueras under yngre bronsålder och äldre järnålder (Kaliff 1999). Bronsålderslämningarna i Norrköpingsområdet kan delas upp i två tydliga koncentrationer, Himmelstalundsområdet och Vikbolandsområdet.

Himmelstalundsområdet består av ett relativt begränsat område kring norra och södra sidan av Motala ströms utlopp från sjön Glan och med de numera reglerade forsarna vid Fiskeby som ett nav mitt i området. Området är rikt på olika typer av bronsålderslämningar i form av såväl hällristningar som gravar och boplatser. Bland de mest kända hällristningslokalerna kan nämnas Himmelstalund, Ekenberg och Leonardsberg som innehåller tusentals figurer och som ger oss en spännande inblick i bronsåldersmänniskornas bildvärld. De äldsta hällristningarna dateras till bronsålderns äldre del och sannolikt fortsatte man att hugga in hällristningar även under yngre bronsålder och kanske även under äldre järnålder (Nordén 1925; Hauptman Wahlgren 2002; Nilsson 2010). Inom området finns även gravar och gravfält från bronsåldern och järnålderns äldsta del vid Fiskeby, Klinga och Ringeby (Lundström 1965; 1970; Stålbom 1994; Kaliff m fl 1995). Utgrävningar i området har visat att det ofta förekommer gravar från bronsåldern även på de gravfält som domineras av de järnåldersgravar som idag är synliga ovan mark. Det kan även finnas flatmarksgravfält under dagens åkermark, som upptäckts först då marken utsätts för exploatering, som t ex den nyligen undersökta urnegraven vid Karlsborg strax utanför Navestad (Lagerstedt & Lindwall 2009). Vid Pryssgården, några hundra meter norr om de numera reglerade forsarna vid Fiskeby, finns resterna av en av Skandinaviens mest omfattande förhistoriska boplatsskomplex. Hittills har närmare 90 huslämningar undersökts. I dagsläget har endast ett långhus från äldre bronsålder upptäckts på platsen. Desto fler (ett 30-tal) finns från yngre bronsålder och äldre järnålder (Borna-Ahlkvist m fl 1998; Borna-Ahlkvist 2002).

Vikbolandets bronsålderslämningar består framför allt av gravhögar, gravfält och skärvstenshögar, varav de senare ofta indikerar boplatser från yngre bronsålder och äldre järnålder. Flera storhögar finns i området, vid t ex Ljungens backe och Grönhög. På Vikbolandet finns även några enstaka figurativa hållbildslokaler registrerade vid Åsvittinge och Åby gård. En tydlig koncentration av bronsålderslämningar finns i trakten kring Tåby där såväl ett urnegravfält som boplatzlämningar från yngre bronsålder har undersökts (Hörfors 2006). Även på Vik-

Figur 3. Mantelfigur?, "Egna Hems-ristningen". Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

bolandet har nyligen ett flatmarksgravfält med dateringar från bronsåldern undersökts (Helander 2009).

Bronsåldersboplatsen vid Rambodal är belägen i skärningspunkten mellan dessa båda fornlämningskoncentrationer och det är den hittills enda undersökta bronsåldersboplatsen i området.

Fornlämningsmiljö

På och intill de höjder som finns i anslutning till undersökningsområdet finns ett stort antal registrerade fornlämningar (RAÄ 31, 37, 38, 55, 56, 94, 95 och 118 i f d St Johannes sn samt RAÄ 5, 7, 72, 73, 74 och 147 i Styrstad sn). Söder om det aktuella området ligger bland annat ett gravfält och en skålgropslokal (RAÄ 73 och 74, f d S:t Johannes sn), tre stensättningar och en skärvtenshög (RAÄ 4, f d S:t Johannes sn; RAÄ 30, Styrstad sn) samt en boplats (RAÄ 153, Styrstad sn). Ca 500 m mot nordväst är ett mindre gravfält (RAÄ 7, f d S:t Johannes sn) lokaliserat. Sydväst om området finns ytterligare två gravfält (RAÄ 5, f d S:t Johannes sn; RAÄ 31, Styrstad sn) och även fyndplatsen för en enkel skafthålsyx i grönsten (RAÄ 125, f d St Johannes sn). Nordöst om

Figur 4. Hästliknande figur, "Egna Hems-ristningen". Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

området ligger ett flertal stensättningar och även två skärvtenshögar (RAÄ 37, 94, 95, Styrstad sn). Tidsmässigt utgörs fornlämningarna i området främst av gravar och gravfält från äldre järnålder, men även gravar från yngre järnålder i form av större högar förekommer bland annat på Smedbygravfältet, beläget ca en kilometer väster om undersökningsområdet (RAÄ 8, f d S:t Johannes sn). På flera av gravfälten från äldre järnålder finns troligen även gravar från bronsåldern, som kan vara både markerade och omarkerade (jmf r t ex med Klingagravfältet, Stålbom 1994). Nivån över havet tillsammans med det sandiga markunderlaget gör platsen för RAÄ 151 till ett topografiskt mycket lämpligt boplatssläge med början i övergången mellan senmesolitikum/tidigneolitikum och framåt. Intressant i sammanhanget är den grönstensyxan (RAÄ 125, f d S:t Johannes sn) som påträffats strax intill det aktuella området. Enligt jordartskartan består Ramboberg av grönsten och det är därför möjligt att tänka sig att råmaterialet till yxan kommer därifrån. På Ramboberg finns även ett stenmursinhägnat område (RAÄ 38, Styrstad sn). Enligt FMIS utgör detta troligen en äldre åkeryta omgärdad av vallar av odlingssten. Enligt FMIS har dock Nordenskjöld noterat att det skall ha funnits gravar på Ramboberg: *"några få rundelar oskadade, den största af 14 stegs diameter"*. Inga gravar återfanns dock i samband med den fornminnesinventering som gjordes 1979.

Inga figurativa hållbilder finns registrerade i anslutning till undersökningsområdet, men flera skålgropslokaler har upptäckts i närområdet (RAÄ 42:2, Styrstad sn; 72, 73:1 f d S:t Johannes sn m fl). I samband med en arkeologisk utredning har en mer omfattande skålgropslokal med minst ett 40-tal skålgropar registrerats vid Brännestad, ca en kilometer söder om Rambodal (RAÄ 146, f d S:t Johannes sn, Nilsson 2002a). I anslutning till RAÄ 146 har nyligen även boplatslämningar konstaterats (Zetterlund 2008). Närmaste figurativa hållbildslokal är den s k "Egna Hems-ristningen" (RAÄ 14, f d S:t Johannes sn), som är belägen ca tre kilometer väster om undersökningsområdet i Rambodal. Motiven på "Egna Hems-ristningen" är säregna med bland annat en njurformad mantelfigur och en stor hästliknande djurfigur (figur 3-4).

Tidigare arkeologiska undersökningar

Undersökningsområdet har tidigare omfattats av två arkeologiska utredningar (etapp 1 och 2) och en förundersökning (Nyberg 2007a; 2007b; 2008). Förutom de lämningar som påträffades inom undersökningsområdet upptäcktes vid etapp 2-utredningen förhistoriska boplatslämningar även vid Hagalund (RAÄ 153, Styrstad sn), strax norr om en skärvtenshög och två stensättningar (RAÄ 30:1-3, Styrstad sn). Även i närområdet har flera arkeologiska utredningar och förundersökningar tidigare

utförts. Utredningar har utförts vid RAÄ 5 (Claréus 1987; Nilsson 2000) samt i anslutning till skålgropslokaler RAÄ 73 och gravfältet RAÄ 74 (Larsson 1991). Inga fornlämningar påträffades vid dessa utredningar. Vid en förundersökning vid gravfältet RAÄ 5 påträffades kvartsavslag (Nilsson 2003). I samband med arkeologiska utredningar och förundersökningar inför en utökning av bebyggelsen vid Brännestad har flera nya fornlämningar upptäckts (Nilsson 2002a-c, 2007; Zetterlund 2008). Vid Navestad, inom kv Sällskapsdansen knappt två kilometer söder om det aktuella området, har en boplat från bronsålder och äldre järnålder undersökts (RAÄ 91, 120 f d S:t Johannes sn, Helander 2005). Inom fastigheten Rambodal 1:3, ca 400 m sydväst om det nu aktuella området, har en förhistorisk boplat och ett grav- och boplatsoområde nyligen upptäckts vid en förundersökning utförd av Östergötlands museum (RAÄ 156, 157, Styrstad sn, Samuelsson i manus). Bland fynden inom RAÄ 157 fanns en bipolär kvartskärna samt skärvor av förhistorisk keramik. Inom grav- och boplatsoområdet (RAÄ 156) upptäcktes ett 20-tal anläggningar och vid framrensningen av dessa påträffades brända människoben och ett förhistoriskt keramikfragment (Samuelsson i manus). I kv Ärtflyet, strax sydväst om det aktuella slutundersökningsområdet, har Östergötlands museum genomfört en arkeologisk utredning där två härदार av förhistorisk typ framkom (Hörfors 2011).

Historiska källor

Undersökningsområdet ligger i anslutning till sockengränsen mellan f d Sankt Johannes och Styrstad socknar.

Styrstad socken har sitt namn efter kyrkbyn Styrstad och sockennamnet förekommer som bebyggelsenamn i källorna första gången 1347 (*stylbilstatum*) och som sockennamn (*parochia styhilstatha*) 1356 (Franzen 1937:111, 1991:62, 69). Den första stenkyrkan i Styrstad uppfördes någongång under 1100-talet och bestod av långhus, kor och västtorn (Nisbeth 1965:3f). Idag finns två runstenar på kyrkogården (RAÄ 32, Styrstad sn).

Norrköping är en medeltida stadsbildning och erhöll stadsprivilegier år 1350. Den var vid denna tid främst en fiske- och kvarnby, där många av Östergötlands stormannasläkter och kyrkliga institutioner hade ekonomiska intressen. Under medeltiden fanns det två kyrkor inom Norrköpings stadsområde, S:t Johannes tillhörande landsförsamlingen och S:t Olai (S:t Olof) som var stadsförsamlingens kyrka. S:t Johannes eller Johannis socken gränsade i norr till Norrköpings stads ägor. Aldern för S:t Johannes har diskuterats. Det har förts fram teorier om att kyrkan är från 1100-talet, grundat på äldre avbildningar och uppmätningar. Enligt en teori ska S:t Johannes vara den äldsta av de två medeltida

Figur 5. Rektifierad karta (LMS akt D163-40:d4) från 1636 med slutundersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

kyrkorna, från tidig medeltid, medan S:t Olai skulle ha skulle ha anlagts när orten fick stadsrättigheter (Hedvall & Lindeblad 2009:116).

Sankt Johannes socken, som fram till 1872 var annex till S:t Olai församling i Norrköping, benämndes under äldre tid och ännu till mitten av 1600-talet som Norrköpings socken. Norrköpings socken (*norköpingx socken*) förekommer i skriftliga källor redan 1384. Det nuvarande namnet (*Sancti Johannis*) som dyker upp först 1488, har socknen efter sin i Norrköping belägna kyrka, S:t Johannes kyrka, som ofta omtalas under medeltiden och såsom namnet antyder varit vigd åt Johannes döparen. År 1916 införlivades socknen med Norrköping stad (Franzen 1991:46).

I slutundersökningens närområde finns tre byar (Ånestad, Bjärby och Bjällbrunna). De finns med på de ägoinsmätningar som gjordes år 1636 (LMS akt D106-4:d4; D106-5:d4; D163-40:d4).

Ånestad ligger ca 700 m sydväst om undersökningsområdet. Ånestad nämns i skrift första gången 1401, då som *Onastadhum* (Franzén 1991:59). Slutleden på namnet kan dock indikera att det rör sig om ett ortnamn med betydligt äldre rötter, åtminstone till järnålderns senare århundraden (Franzen 1982:36ff). Den fornsvenska grundformen är *Anastadha* där förleden hänvisar till mansnamnet Ane och slutleden till *stadber* (*-stadbir*, *-stadba*, *-stadbum*), d v s ställe eller plats (Franzen 1937:96, 1991:59; Wahlberg 2003:289f). Förledet utgörs i denna typ av namn oftast namnet på den förste som etablerade sig (Franzen 1982:37). Enligt jordeboken från år 1543 bestod Ånestad av tre skatte- och ett kyrkohemma (Franzén 1991:59).

Bjärby ligger ca 700 m sydöst om undersökningsområdet. Bjärby (*biarby*) nämns i skrift första gången 1399 (Franzen 1991:63). Ortnamn med slutleden *-by* är rikt företrädda i Östergötland. Dessa ortnamn är ofta en produkt av vikingatiden, men i senare tid har det hävdats att namntypens äldsta företrädare går tillbaka ända till romersk järnålder. Grundordet *by* sammanhänger med verbet *bo*, kanske i sin äldsta betydelse bereda, ställa i ordning, d v s ett område som man gjort i ordning (hus, röjning, odling) för att utvinna jorden. Det är möjligt att de allra äldsta, forntida ortnamnen med slutleden *-by* har avsett odlingar eller möjligen lövängar. Ortnamnet bör dock tidigt kommit att brukas om bebyggelser och i flertalet fall kan man räkna att innebörden har varit gård eller by. Många gånger har *-by*-namnen en förled som syftar på terrängförhållanden. Bjärby är ett exempel på detta. Förleden i Bjärby kommer från det fornsvenska *biargh* (berg), vilket sannolikt åsyftar på att Bjärby är belägen mellan två berg (Franzen 1982:39f, 1991:63; Wahlberg 2003:52). Enligt jordeboken från 1543 bestod Bjärby av två hela skattehemman (Franzen 1991:63).

Bjällbrunna ligger ca 500 m östsydöst om undersökningsområdet. Bjällbrunna (*baljabrunne*) nämns första

gången i skrift år 1426 och kan vittna om att svedjebruk förekommit i området. Slutleden är i fornsvenska *bruni* (brand, eld), här i betydelsen svedja eller svedjeland. Förleden i Bjällbrunna har haft samma betydelse som den nyisländska motsvarigheten *bjalli*, d v s förhöjning eller en liten höjd och syftar på den grusås på vilken byn är belägen (Franzen 1982:117; 1991: 63). Enligt jordeboken från 1543 bestod Bjällbrunna av tre hela skattehemman (Franzen 1991:63).

Större delen av slutundersökningsområdet som ligger väster om sockengränsen är lokaliserat inom mark som under 1600-talet utgjorde en i utmark avskilt liggande lycka. Enligt de äldsta kartorna från 1636 användes den samfällt av Bjärby och Ånestad by (LMS akt D163-40:d4). Denna lycka såddes enligt kartbeskrivning endast vart annat år. Inget kartmaterial från 1600-talet som täcker den östra sidan om sockengränsen har konstaterats vid arkivstudier. Under 1700-talet utgjordes dock marken öster om sockengränsen av en skogsslott som användes som beteshage (LMS akt D106:1; D106-5:2). Endast en mindre yta närmast sockengränsen har nyttjats som åkermark. Denna beskrivs på storskifteskartan som mark av föga värde. Noterbart är att 1600-talskartorna visar att strax söder om denna mark går en väg som leder via Bjärby vidare till Styrstads kyrka.

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet (RAÄ 151) var beläget sydöst om dagens Norrköping intill bostadsområdet Rambodal. Undersökningsytan utgjordes av en gräsbevuxen plåtå nedanför en markant bergsrygg, Ramboberg. Nivån varierar mellan ca 30 - 35 m ö h. Området är i huvudsak beläget på ett tydligt markerat backkrön/åsrugg som utgörs av en isälvsavlagring och som tidigare utnyttjats som åkermark. Mot sydväst vidtar en relativt brant sluttning. Markunderlaget består på åskränet av siltig sand som övergår till lera längs sluttningen i sydväst och till mer stenbunden mark på åsryggens nordvästra del. Utanför undersökningsområdets nordöstra del övergick backkrönet till en svag nordostlig sluttning med en gammal bäckfåra (VNV-OSO) i det lägsta partiet.

Syfte och frågeställningar

Undersökningens syfte och frågeställningar ställdes upp utifrån det förfrågningsunderlag och den kravspecifikation som formulerats av länsstyrelsen utifrån de resultat som tidigare framkommit vid tidigare utredningar och förundersökning. Den särskilda undersökningen skulle enligt länsstyrelsen ha en hög ambitionsnivå och ge meningsfull kunskap som kan ha relevans för fortsatta undersökningar i såväl länet som övriga landet.

Figur 6. Den östra delen av slutundersökningsområdet före avbaning, mot SV. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Figur 7. Den västra delen av slutundersökningsområdet före avbaning, Mot Ö. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Syftet med slutundersökningen av RAÄ 151 var enligt länsstyrelsens kravspecifikation att den om möjligt skulle ge svar på:

- vilken funktion lämningarna av boplatskaraktär har haft, tidshorisont på boplatsens användning, samt fastställa de olika delarnas användning, om det har bedrivits metallhantverk på platsen, kontinuitet, datering samt svar på om vissa av de vid förundersökningen funna anläggningarna var brandgravar.
- om det var möjligt att klargöra relationen mellan det vid den arkeologiska förundersökningen påträffade kulturlagret och de övriga lämningarna.

Utöver länsstyrelsens syfte och frågeställningar ställdes ytterligare tre kompletterande frågeställningar upp för keramikmaterialet, då detta kunde förväntas vara båda omfattande och högkvalitativt:

- Är keramikmaterialet av grav- eller boplatstyp?
- Går det att se kombinationer av sydliga influenser i kärldesign med nordliga seder att endast deponera någon eller några skärvor i gravar som en representant för hela kärlet (s k *pars-pro-toto*-seder)?
- Kan den brända leran som påträffades vid förundersökningen relateras till ett metallhantverk i boplatsumiljö eller finns ett samband med libbålskonstruktioner på en gravplats?

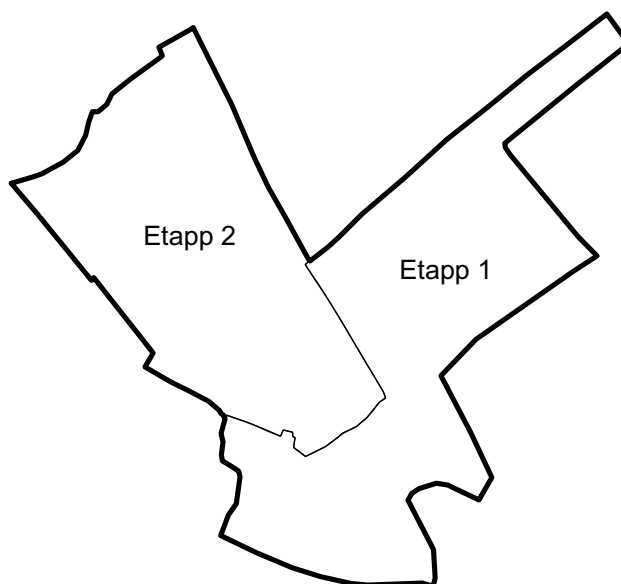
Metod

Genomförande

Den arkeologiska slutundersökningen utfördes i två etapper med ett avbrott för sommarsemester mellan etapperna. Den första etappen av undersökningen genomfördes mellan 22 juni och 27 juli och den andra etappen mellan 26 augusti och 5 oktober 2009.

Vid slutundersökningen kom inledningsvis undersökningsområdet att avbanas skiktvis ned till anläggningsnivå med hjälp av grävmaskin. Eventuella artefakter i ploglagret samlades in för hand och mättes in med totalstation.

Den aktuella ytan undersöktes med metalldetektor, såväl före som efter avbaning, för att inte eventuellt dolda metallföremål skulle gå förlorade eller skadas i onödan. Dokumentationen utfördes genom en kombination av digitala inmätningar med totalstation, fotografering och traditionell handritning. Anläggningarna plandokumente-

Figur 8. Slutundersökningens två etapper. Skala 1:1500.

rades digitalt. Därefter undersöktes anläggningarnas ena halva genom handgrävning och handritade profilritningar upprättades. När det ansågs befogat kom resterande del av anläggningen att handgrävas samt fyllningen gick igenom på ett hackbord. Fyndens läge mättes in med totalstation och markerades på profilritningarna. De påträffade skelettgravarna handgrävdes och digitalfotograferades i lod med fotokryss, för att sedan renritas i efterhand.

De påträffade kulturlagren kom att avgränsas genom avbaning av den ovanliggande matjorden. Delar av kulturlagren handgrävdes för att utröna lagrens tjocklek och för att konstatera i vilken omfattning de var fyndförande. Då kulturlagren bestod av ett material som är mycket svårsållat användes hackbord. Därefter kom resterande delar av lagret att grävas bort med grävmaskin för att konstatera om underliggande anläggningar förekom.

Inmätningar av schakt och lämningar som skedde med totalstation lagrades i det digitala informationssystemet Intrasis.

Dokumentationsmaterialet i form av ritningar, anläggningsbeskrivningar, fältanteckningar, digitala mätfiler och digitala foton förvaras på Östergötlands museum.

Organisation och uppföljning

Petter Nyberg (Östergötlands länsmuseum) hade som projektledare det övergripande ansvaret för undersökningens genomförande. Biträdande projektledare var Per Nilsson (Riksantikvarieämbetet UV Öst). Rapportarbetet har utförts av Petter Nyberg och Per Nilsson.

Undersökningen följdes upp avseende vetenskaplig kvalitet, ekonomi och tidsåtgång av Marie Ohlsén, avdelningschef för arkeologiska avdelningen på Östergötlands länsmuseum. Vid ett tillfälle hölls ett uppföljningsmöte

med länsstyrelsens handläggare Bertha Amaya (Kultur- och samhällsbyggnadsenheten, Länsstyrelsen Östergötland). Vid mötet behandlades undersökningens ekonomi, bemanning, resultat, omprioriteringar och planen för det fortsatta arbetet. Vidare hölls regelbunden telefonkontakt med Bertha Amaya och vid enstaka tillfällen med den dåvarande länsantikvarien Bengt Häger (Kultur- och samhällsbyggnadsenheten, Länsstyrelsen Östergötland).

Till undersökningens organisation ingick en referensgrupp bestående av docent Ole Stilborg (Keramiska forskningslaboratoriet, Lunds universitet/Stilborg keramikanalys (SKEA) och antikvarie Pia Claesson (Väst- arvet/Bohusläns museum). Vid ett tillfälle besökte dessa två undersökningen. Vid mötet diskuterades bl a platsens kunskapspotential. Vidare har Ole Stilborg i hög grad varit delaktig i rapportarbetet och tolkningen av undersökningsresultaten.

När det gäller spåren från metallhantverk har resultat och möjliga tolkningar även diskuterats med Eva Hjärthner-Holdar och Lena Grandin, Riksantikvarie- ämbetet UV GAL samt Andreas Nilsson, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.

Osteologi och naturvetenskapliga analyser

De osteologiska frågeställningarna gällande gravarna kom att inriktas på könsfördelning, ålderssammansättning, hälsostatus/sjukdomsbild. När det gällde det skelettmaterial som påträffades på boplatsten vad det i huvudsak artbestämning av fragmenten som utfördes. Den osteologiska analysen utfördes av Petter Nyberg som är Östergötlands museums osteolog.

Provtagning för ¹⁴C-analys utfördes i ett urval av anläggningarna för att datera lämningarna och för att om möjligt utröna om det rörde sig om flera tidshorisonter på platsen. Ångströmlaboratoriet i Uppsala har utfört ¹⁴C-analyserna.

Analysen av påträffad keramik gav en indikation angående tidstillhörighet. En teknologisk registrering av keramiken var också en förutsättning för vidare tolkning vad gäller platsens funktion och vidare jämförelser med andra samtida undersökta arkeologiska lokaler. Analysen av keramiken och brända leror utfördes av docent Ole Stilborg, Keramiska forskningslaboratoriet, Lunds universitet/Stilborg keramikanalys (SKEA). Keramik och övrigt fyndmaterial användes för diskussioner angående lokalens karaktär och status.

Därutöver utfördes relevant provtagning för makrofossilanalys. Analysen av makrofossil utfördes av geolog Jens Heimdahl, Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Dessutom skickades en smälta som påträffades vid slutundersökningen till Riksantikvarieämbetets geoarkeologiska laboratorium, UV GAL, för analys.

Fyndhantering och dokumentationmaterial

Fyndkonservering har utförts av Acta KonserveringsCentrum AB. Fynden registrerades i Östergötlands museums föremålsdatabas SOFIE och Intrasis. Tillvaratagna fynd förvaras på Östergötlands museum i klimatanpassade magasin i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning.

Dokumentationsmaterialet i form av ritningar och fältdokumentation förvaras på Östergötlands museum på ett sådant sätt att det bevaras och finns tillgängligt för fortsatt arbete, för forskare och andra intressenter.

Resultat och tolkning av

boplatslämningar

Undersökningen vid Rambodal kom att omfatta en förhistorisk boplat som utifrån ¹⁴C-dateringar, hustyper och typologiskt daterad keramik kan dateras till yngre brons- ålder och förromersk järnålder. Dessutom undersöktes en tidigmedeltida gravplats med åtta gravar. ¹⁴C-dateringar av skeletten indikerar att dessa gravlagts under andra hälften av 1100-talet. Vid förundersökningen (Nyberg 2008) framkom ett antal anläggningar som då tolkades som möjliga förhistoriska brandgravar. Vid slutundersökningen konstaterades att dessa inte var gravar utan olika typer av anläggningar av boplatskaraktär. Därmed utgick en del av de frågeställningar som ställts upp i samband med upprättandet av undersökningsplanen och som förutsatte av det rörde sig om gravläggningar.

Anläggningarna som kunde knytas till den förhistoriska boplatstiden bestod framför allt av ett större antal gropar (ca 100 st) och stolphål (ca 100 st). Av groparna definierades 24 som skärvstensgropar och åtta som kokgropar. På tre platser fanns mer omfattande gropsystem, en anläggningsslag som är typisk för den yngre bronsålderns boplatser (jfr t ex Bornha-Ahlkvist m fl 1998). Övriga anläggningar bestod av härdar/grophärdar, kulturlager/ odlingslager, rännor, stenpackning och sotfläckar. Merparten av anläggningarna påträffades i de sandiga partierna på och nedanför åschrönet och antalet avtog längre ned i slutningen där markunderlaget främst utgjordes av lera. Anläggningstätheten minskade även mot nordväst där också markunderlaget var mer silt- och moränbundet i anslutning till skogs- och blockterrängen på Ramboberg. Det sandiga underlaget har tydligt föredragits, både för uppförandet av hus och för övriga anläggningsslag.

Trots det stora antalet stolphål kunde endast tre huslämningar konstateras, ett grophus (Hus 1), ett treskeppigt långhus (Hus 2) och en grupp av stolphål som bedömts vara ett förrådshus av s k fyrstolpstyp (Hus 3). Långhuset var beläget på backkrönets högsta punkt och bör ha varit strax över 16 m långt och ca 6,70 m brett.

Huset var svagt divergerande med ett bredare mittparti och ingången var belägen i husets nordöstra del. Huset har utifrån typologiska jämförelser daterats till övergången mellan yngre bronsålder/äldsta delen av förromersk järnålder. ¹⁴C-datering av husets härd har gett en datering till 770 - 410 f Kr (2 sigma cal). Strax öster om långhuset påträffades ett grophus (Hus 1) med stolphål i kanterna, vilket visar att det funnits ett stolpburet tak. Grophuset är troligen äldre än långhuset och har utifrån ¹⁴C-datering av en härd (930 - 800 f Kr, 2 sigma cal), tillsammans med det ovanligt rika och varierade keramikmaterialet daterats till yngre bronsålder, per V-VI. Fyrstolpshuset har utifrån typ och kontext daterats till yngre bronsålder/äldre järnålder. I undersökningsområdets norra del, mot skogskanten, fanns ett dussintal stolphål men inga huskonstruktioner kunde urskiljas. Flertalet av stolphålen är endast 0,20 m i diameter och utgör sannolikt rester av olika typer av hägnader.

Gropar påträffades spridda över hela undersökningsområdets sandigare partier med vissa koncentrationer, framför allt kring Hus 1 och Hus 2. I södra delen av området fanns en markant koncentration av gropar och även två mer omfattande gropsystem. Här fanns även ett flertal skärvstensgropar och kokgropar. Området tolkas därför som den plats där större delen av gårdens matberedning och även avfallshantering har skett. Enstaka härdar, liksom kokgropar/härdgropar, fanns också spridda över resten av ytan men inte i så tydliga koncentrationer. I de lerigare partierna i områdets sydvästra del fanns ett mer sammanhängande lager, innehållande en mindre mängd fynd, som fortsatte utanför undersökningsområdet. Vid den arkeologiska utredningen etapp 2 (Nyberg 2007b) påträffades även strax norr om det aktuella slutundersökningsområdet ett lager innehållande en mindre mängd fynd. Vid förundersökningen (Nyberg 2008) tolkades detta som ett kulturlager. Ett lager som sannolikt är samma lager påträffades även inom den nordvästra delen av slutundersökningsområdet. Dock gick det inte med säkerhet att konstatera detta. Lagret som påträffades vid slutundersökningen tolkades dock som ett naturligt bildat lager innehållande enstaka nedplöjda fynd från den närliggande boplatssytan.

Vid förundersökningen (Nyberg 2008) fanns ett antal anläggningar som tolkades som möjliga brandgravar. Slutundersökningen visade dock att dessa inte utgjordes av gravar utan utgjordes av boplatsslämningar av olika slag. Inga förhistoriska gravar framkom således vid slutundersökningen.

Ett tjugotal anläggningar som konstaterades som recenta vid närmare undersökning mättes in vid fältarbetet. I huvudsak rörde det sig om gropar och en del stolphål. Dessa anläggningar redovisas inte i denna rapport.

Fyndmaterialet från undersökningen utgörs till största delen av typisk keramik från yngre bronsålder samt bränd lera/lerklining. Keramikmaterialet är rikligt och består främst av rabbade kärl men det finns även exempel på andra kärlformer såsom dubbelkoniska kärl, skålar, bägare m fl (Appendix 3). Särskilt intressant var fyndet av en del av en täljstensgjutform till en mindre holkxyxa. Dessutom påträffades en kopparsmälta och en bronsten/-tråd, vilket tyder på att det skett bronsshantverk på platsen. Av övriga fynd kan nämnas bergartsföremål som en del av en rombisk skafthålsxyxa i porfyr samt två bearbetade, men fragmentariska, skrapor i kvarts och flinta.

Hus

Hus 1

Strax öster om åschrönet fanns en större grop, 6,0 x 4,40 m i diameter. Gropen hade en oregelbunden form med sluttande nedgrävningskanter och var 0,40 m djup. Fyllningen bestod av sandig silt som delvis var sotbemängd med ett fåtal kolbitar. I gropen fanns även skärvsten varav vissa var skörbrända. Anläggningen tolkades som ett grophus. I kanterna av gropen fanns flera stenskodda stolphål (A2845, A3023, A3039), som sannolikt var rester av takstolpar. Ytterligare ett stenskott stolphål påträffades vid förundersökningen vid kanten av gropen (FU:A144). Stolparna har sannolikt varit snedställda in mot mitten, vilket stenskonings placering i A2845 tydde på. Ett femte stolphål, A979, påträffades mer centralt i grophuset. Denna stolpe bör ha fungerat som en mittstolpe som de andra stolparna anslutit till. Ovanpå denna konstruktion har sedan ett tak vilat. De anläggningar som kunde knytas till huset utöver stolphålen var två härdar (A3054, A3083) varav den första möjligen är en kokgrop. Fynden i anläggningar knöts till dessa medan övriga fynd knöts till grävnheter i grophuset. Fynden bestod av keramik, brända ben, harts, bränd lera (lerklining), en kvartskärna samt flint- och kvartsavslag. Keramikmaterialet var rikligt och hade ett högt inslag av rabbade skärvor (Appendix 3). Det fanns flera olika kärltyper; rabbade kärl varav två med knoppar under mynningskanten, delar av ett dubbelkoniskt kärl, skärvor från skålar och enkla skålar samt skärvor från småkärl/bägare. I grophuset finns således hela hushållsinventariet från yngre bronsålder representerat. Merparten av den funna keramiken påträffades i huvudsak inom två områden (Bilaga 2a: F21 och F43). Keramiken har sannolikt deponerats inom grophusets begränsning när detta har övergivits. Keramik påträffades även i ett av stolphålen A979 (F5) och i härden A3083 (F104). Inget golvlager kunde konstateras. Det fanns heller inga synliga tecken på var ingången legat men den har troligen varit placerad i grophusets södra del.

Hus 1

Typ: Grophus (A1225)

Riktning: -

Storlek: 6,0 x 4,40 m

Djup: 0,40 m

Form: Oregelbunden

Takbärande konstruktion: Stolphål efter fyra stenskodda stolphål (A2845, A3039, A3023, FU:A144) samt en mittstolpe (A979).

Vägg: Takbärande väggar (se ovan)

Ingång: -

Fynd: Keramik (F4, F5, F21, F43, F93, F104, F202, F248, F270). F5 påträffades i stolphålet A979 och F104 i härden A3083. Bränd lera (F137, F247). Harts (F52). Kvartskärna och kvartsavslag (F131, F242). Flintavslag (F142). Ben (F130, F158, F160, F172).

Datering: Utifrån ¹⁴C-datering och fyndmaterial till yngre bronsålder, per V.

Makrofossil: PM 3197 (A3083), PM 3228 (A3023).

Kolprover: ¹⁴C från härd A3083, PK 3196, Ua-39120, 930 - 800 f Kr (cal 2 sigma).

Anläggningar som kan knytas till huset:

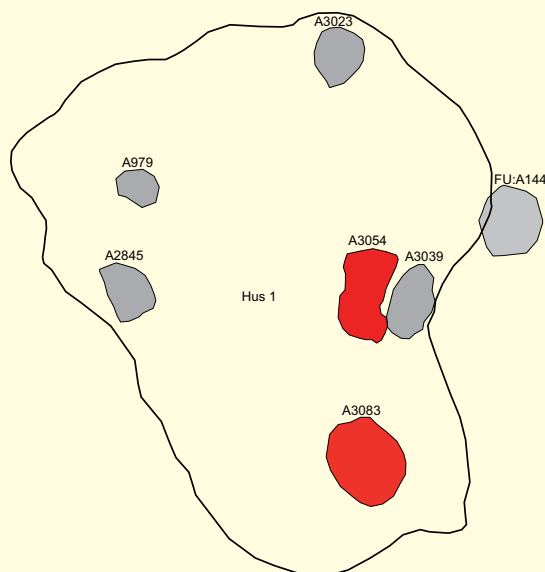
Härd/grophärd eller ev kokgrop (A3054) samt en härd (A3083).

Makroskopisk analys:

Makroprover samlades in från härden A3083 och stolphålet A3023. I härden fanns tre förkolnade sädeskorn (naketkorn och klubb/brödvete) och brända ben, vilket talar för att den använts i samband med matlagning. Stolphålet innehöll frön av svinmålla och oljedådra.

Osteologisk analys:

Två fragment var möjliga att identifiera som djurben från däggdjur.

Skala 1:75

Figur 9. Grophuset (Hus 1), mot SSÖ. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Även vid Pryssgårdsboplatsen upptäcktes flera grophus, varav några kunde dateras till tidigare delen av yngre bronsålder (Borna-Ahlkvist m fl 1998:65). Flera av grophusen hade intilliggande käpp/stolphål, dock inte alla. Grophusen kunde dock inte funktionsbestämmas.

Grophuset från Rambodal dateras utifrån en ¹⁴C-datering från härden i botten av huset till samma tidsperiod som grophusen från Pryssgårdsboplatsen, d v s tidigare delen av yngre bronsålder. En jämförelse med grophusen från Pryssgården visar också att huset närmast liknar Hus 255 som också hade tydliga stolphål i gropens kanter (Borna-Ahlkvist m fl 1998:253). Fyllningen i grophuset från Rambodal var dock betydligt mer homogen än i grophusen från Pryssgården. Dessutom var keramikmaterialet rikare och mer varierat. Härden i botten på grophuset kan tolkas som hörande till dess äldsta användningsfas. I härden fanns sädeskorn och brända ben, vilket indikerar att ett av grophusets primära funktioner varit matlagning.

Hus 2

På krönet av åsryggen fanns ett treskeppigt långhus, beläget i nordöst-sydvästlig riktning. Huset var svagt strutformat (divergerande) med den smalare delen som bör ha utgjort förrådsdelen i sydväst, där marken slutar nedåt. I husets nordöstra del finns en större och en mindre härd (A5676, A5667). I anslutning till dessa fanns en grop som tolkades som en förrådsgrop (A8302) och i nordöstra änden av huset även en skärvstensgrop/kokgrop (A829). Denna nordöstra delen av huset har sannolikt varit bostadsdelen. Då huset legat i en sluttning är det möjligt att det funnits ett terrasserat golv som jämnade ut nivåskillnaderna. Inga spår av detta kunde dock observeras. De övriga bevarade delarna av huset utgörs av 8 takbärande stolpar i 4 bockpar med ett större mellanrum mitt i huset samt 10 väggstolpar. Dessutom påträffades ytterligare tre stolpar på husets sydöstra sida (A5648, A5639, A5628) som tillsammans med en av de takbärande stolparna (A8543) har utgjort husets ingång. Ingången sammanfaller med den större öppna ytan mitt i huset. Gavlna bör ha varit rundade. I ett av väggstolphålen (A5774), i den norra väggen,

Hus 2

Typ: Treskeppigt långhus (A200369)

Riktning: VSV-ONO

Längd: 15,80 m, uppskattad längd 16,40 m.

Bredd: 6,70 m

Tak: Stolphål efter 4 x 2 parställda stolpar

Bockbredd: 1,77, 1,91, 2,51, 2,84 m

Spannlängd: 3,78, 4,80, 2,80 m

Vägg: 10 väggstolpar efter långsidor och gavlar. I sydöst saknades väggstolpar.

Ingång: En ingång på husets södra sida, 1,71 m bred, bestående av en takbärande stolpe samt ytterligare 3 stolpar varav två i vägglinje.

Inre konstruktion: -

Fynd: F42, järnfragment i väggstolphål (A5774). F327, malstenslöpore, påträffades i nära anslutning till ett av stolphålen (A5701). Även i anslutning till stolphålet A5767 påträffades en malstenslöpore, F200362. F91, en skärva B II:4-gods med vitleredekor i ett av väggstolphålen (A5810). F262, keramik i härden A5667. F78, keramik i den större härden A5676.

Datering: Övergången yngre bronsålder, per VI/äldsta delen av förromersk järnålder.

Makrofossil: Ett prov från den stora härden (A5676) och fem prover från takbärande stolphål samlades in för makroskopisk analys (Appendix 1).

Kolprover: ¹⁴C-datering från härd A5676. Ua-39082, 770 - 410 f Kr (2 sigma cal).

Anläggningar som tillhör huset:

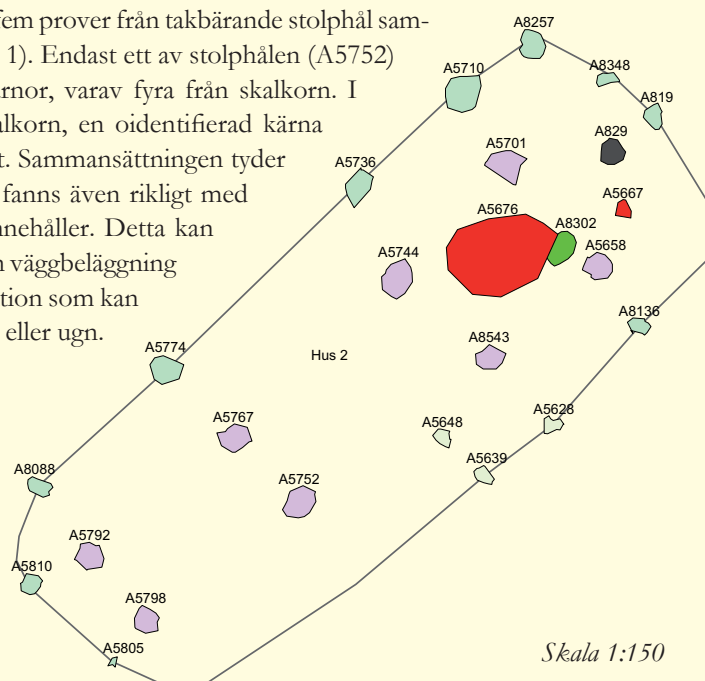
- Takbärande stolpar: A5658, A5701, A5744, A5752, A5767, A5792 A5798, A8543
- Vägg: A819, A5710, A5736, A5774, A5805, A5810, A8088, A8136, A8257, A8348
- Ingångsstolpar: A5628, A5639, A5648
- Härd: A5676, A5667
- Förrådsgrop: A8302 (inga fynd).
- Kokgrop/skärvtvångsgrop: A829, även A5667 kan tolkas som kokgrop.

Makroskopisk analys:

Ett prov från den stora härden (A5676) och fem prover från takbärande stolphål samlades in för makroskopisk analys (Appendix 1). Endast ett av stolphålen (A5752) innehöll makrofossilt material; sex sädeskärnor, varav fyra från skalkorn. I härden fanns också förkolnad säd, två skalkorn, en oidentifierad kärna samt enbärskärnor och brända benfragment. Sammansättningen tyder på att härden använts för matlagning. Det fanns även rikligt med lerklining i härden, vilket stolphålen inte innehåller. Detta kan tala för att lerklining inte skall knytas till en väggbeläggning utan snarare har utgjort delar av en konstruktion som kan sättas samman med härden, t ex en lerplatta eller ugn.

Osteologisk analys:

Inga ben påträffades under slutundersökningen i huset eller de anläggningar som knöts till huset. Vid förundersökningen påträffades i A5676 ett bränt benfragment. Även i makrofossilproven förekom små brända skelettfragment.

Figur 10. Hus 2, mot SÖ. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Figur 11. Hus 2, mot NV. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

framkom en ten/spik av järn (F42) djupt nere i stolphålet. I övrigt framkom inget i stolphålen förutom enstaka mycket små kolfragment som påträffades i makroproven. En malstenslöpare (F327) påträffades i nära anslutning till ett av stolphålen (A5701). Även i anslutning till stolphålet A5767 påträffades en malstenslöpare (F326). En skärva BII:4-gods med vitleredekor hittades ytligt i ett av väggstolphålen (A5810) och kan sannolikt sättas samman med odling i området under historisk tid. De takbärande stolphålen var mycket kraftiga. Fyllningen i stolphålen bestod antingen av några större stenar med en stor sten nedtryckt i ytan av stolphålen, eller så var stolphålen rikligt fyllda med skärvsten. Väggstolparna hade ett likartat innehåll och de flesta var lika kraftiga som stolphålen efter de takbärande stolparna. I härden A5676 framkom enstaka keramikskärvor (F78) liksom i härden/kokgropen A5667. Ett ¹⁴C-prov från härden A5676 gav en datering till 770 - 410 f Kr (Cal 2 sigma). Inget kultur-/golvlager fanns i huset och det var påtagligt fyndfattigt. Detta skulle kunna bero på bortodling, men även i anläggningarna var fynden mycket få vilket talar för att huset omsorgsfullt städats på föremål.

Det större mellanrummet mellan grupperna av bockpar är ett typiskt drag för hus från äldre järnåldern, men

den divergerande konstruktionen är typisk för yngre bronsålder vilket också datering av härden i huset talar för. Jämfört med materialet från Pryssgårdsboplatsen finns inga direkta paralleller till samtida hus. Husen från yngre bronsålder på Pryssgårdsboplatsen var oftast uppdelade i två delar, där den östra husdelen hade tätare satta stolppar. Stolpparen från Rambodal är mer jämnt satta, förutom mellanrummet i mitten.

Från senare delen av period VI fanns dock hus på Pryssgårdsboplatsen som saknade denna stolppuppdelning. Dessa hus hade istället breda eller mellanbreda mittskepp och en stolpkonstruktion som bestod av tre till fem stolppar. Det här är en hustyp som verkar upphöra under övergången mot förromersk järnålder. Hus nr 174 på Pryssgårdsboplatsen är av denna typ och uppvisar vissa likheter med Hus 2 i Rambodal. Detta hus var ca 14 m långt, 6,80 m brett (med väggar) med en rundad gavel och bestod av 4 x 2 parställda stolpar i divergerande form. Härden i huset gav även den en likartad datering (812 - 550 f Kr) som härden från långhuset i Rambodal. Dock saknas ett större mellanrum i mitten på detta hus samt att såväl husets riktning och placering av härden skiljde sig från Rambodalshuset. Mellanrum i mitten är som tidigare nämnts ett typiskt särdrag för den äldre järnålderns hus.

Figur 12. Exempel på en av de takbärande stolphålen (A5752) i Hus 2, mot SÖ. Foto Tina Mathiesen, Östergötlands museum.

Exempel på detta finns även från Pryssgårdsboplatsen, t ex Hus nr 176, som består av 6 x 2 parställda stolpar varav det nordligaste paret ej var komplett. I övrigt finns det många paralleller till Rambodalshuset, det stolpfria mittenpartiet, längd/bredd samt placeringen av härden mellan de östra bockparen. Dateringen är dock något senare, då ett kolprov från härden i Hus nr 176 gav en datering till 45 f Kr -130 e Kr. Likheter finns även med Hus nr 171 som också hade ett bredare mittparti. Detta hus daterades med hjälp av ett kolprov i ett stolphål till 473 - 386 f Kr.

Rambodalshuset uppvisar således typologiska drag som är jämförbara med flera av husen från slutet av yngre bronsålder och förromersk järnålder från Pryssgårdsboplatsen, även om en direkt parallell inte går att finna. Huset var centralt beläget på boplatsen och omges på båda sidor av avfallsgropar, stolphål och skärvstensgropar, framför allt i området sydöst om huset. Strax sydöst och även nordväst om huset är två större avfallsgropar belägna. Den sydöstra ligger precis utanför ingången till huset (A6417). I denna har framkommit en mindre mängd keramik än i avfallsgroparna belägna längre söderut från huset sett. Strax nordöst om huset var flera mindre skärvstensgropar belägna, alltså nära den norra väggen. En av skärvstensgroparna ligger i anslutning till ett av stolphålen (A5782). Långhuset var anmärkningsvärt fyndfattigt medan gropar och gropsystem i området ofta var fyndrika. Detta kan tolkas på två sätt:

- 1 Om långhuset och groparna är samtida bör skillnaden i antalet fynd bero på att i princip all matberedning och hantverksarbete skedde i och i anslutning till gropar och gropsystem men även i grophuset, Hus 1.
- 2 Det andra alternativt är att det finns en kronologisk skillnad mellan långhuset och groparna/grophuset. Tolkningen blir i så fall att långhuset tillhör en senare och kanske även sista fas på boplatsen och att gropar, gropsystem och även grophuset (Hus 1) tillhör en samtida och äldre fas.

Datering av huset

Typologiskt kan huset dateras till såväl yngre bronsålder per V-VI, som till den äldsta delen av förromersk järnålder. Den makroskopiska sammansättningen med en övervikt för skalkorn antyder att huset är från äldre järnåldern eller senare perioder. Men med tanke på dateringen av härden i huset liksom övriga anläggningar och fynd i området är det mest sannolika att huset ska dateras till övergången mellan yngre bronsålder per VI och förromersk järnålder. Detta styrks av en ¹⁴C-datering från härden A5676 som ger en datering till 770 - 410 f Kr (2 sigma cal).

Hus 3

Fyrstolpshuset är beläget ca 25 m sydöst om långhuset. I området finns ett flertal kraftigt stenskodda stolphål, kokgropar och skärvstensfyllda gropar, varav flera troligen ska tolkas som kokgropar. Området tolkas därför som ett område för matlagning och förvaring. Fyrstolpshuset är vanliga på bronsåldersboplatser och tolkas oftast som enklare förrådsbyggnader som varit upphöjda ovanför marken som skydd för skadedjur. Innehållet i ett av stolphålen ger ett visst stöd för en sådan tolkning. Granbarren har troligen tillkommit i senare tid, då samtliga förhistoriska dateringar och fynd talar för en datering av boplatsen till yngre bronsålder/förromersk järnålder. Hus 3 uppvisar drag som överensstämmer med flera av de små förrådsbyggnaderna från Pryssgårdsboplatsen. Mest likt är huset de rektangulära fyrstolphusen nr 227 och 229 som haft en gavelstolpe. I Hus 3 har dock gavelstolpen haft ett mer indraget läge, närmast som en mittstolpe. Fyrstolpshuset förekommer under såväl bronsålder som äldre järnålder och det är vanskligt att utan daterande material kunna ge en datering av huset. Fyrstolpshuset på Pryssgårdsboplatsen daterades främst utifrån kontext och gavs därför dateringar till såväl bronsålder som järnålder. Utifrån övriga dateringar och fynd på boplatsen vid Rambodal är det rimligt att datera huset till senare delen av yngre bronsålder eller förromersk järnålder.

Gropar och gropsystem

Inom undersökningsområdet påträffades ett 100-tal gropar. Dessa utgjordes av gropar, skärvstensgropar, kokgropar och gropsystem. Gropar var den klart fyndrikaste anläggningstypen på boplatsen och huvuddelen av fynden bestod av keramik och bränd lera. Dessutom fanns inslag av brända och obrända ben samt ett mycket sparsamt förekommande stenmaterial. Gropar av olika typer fanns spridda över hela undersökningsytan förutom ett område i anslutning till och direkt sydöst om Hus 2 som var anmärkningsvärt tomt på anläggningar. På tre platser fanns områden där ett flertal gropar grävts inom ett begränsat område och som bildade så kallade gropsystem. Inom undersökningsområdet fanns även ett 30-tal gropar med ett stort inslag av skörbränd och skärvig sten vilka klassificerades som kokgropar och skärvstensgropar.

Gropar

75 anläggningar registrerades som gropar varav 31 innehöll fynd. Inom anläggningskategorin rymms anläggningar med en mängd olika funktioner såsom matlagning, värmeållning, täktgropar, förvaring, avfallshantering m m. Anläggningarna kan även haft flera olika funktioner över tid, t ex en täktgrop som senare används för att laga mat i och som till slut används som avfallsgrop. Det är därför

Hus 3

Typ: Fyrstolpshus

Riktning: SV-NO

Storlek: 3,10 x 2,40 m

Form: Rektangulärt

Takbärande konstruktion: Stolphål efter två oskodda stolphål (A2031, A2430) och två stenskodda stolphål (A2023, A2084) samt ett oskott mittstolp-/gavelstolphål (A2098) och ytterligare ett stolphål som tolkades som tillhörande konstruktionen (A2109).

Fynd: En keramikskärva (F168) i A2084.

Datering: Typologiskt till yngre bronsålder/äldre järnålder.

Makrofossil: PM3105, PM3106

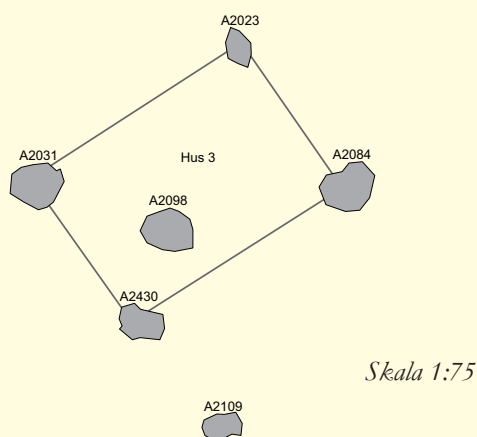
Kolprover: -

Anläggningar som kan knytas till huset:

I anslutning till huset finns flera gropar (A2009, A2119, A2355, A2441) och även två kokgropar (A1924, A2416). I A2119 påträffades keramik med hank (F178). En mynning från samma kärl påträffades i kulturlagret A5837 strax norr om Hus 2.

Makroskopiska prover:

A2031 i husets västra del innehöll enstaka fragment av förkolnade växtfossil samt granbarr och ett fåtal strådelar från örter (Appendix 1). En osäker tolkning är att det skulle kunna röra sig om spår av insamlat vinterfoder. Om granbarren är samtida med huset talar det för en datering av huset till tiden efter Kristi födelse.

vanskligt att utifrån form och innehåll ge de enskilda anläggningarna en enstaka funktion. Groparnas funktion har därför bestämts i första hand genom innehåll i de fall det saknas tydliga konstruktionsdetaljer eller intilliggande anläggningar som kan förklara groparnas funktion. Vad som också var tydligt var att många av groparna var omgrävda vid flera olika tillfällen. Ett särskilt intressant fenomen var att flera av de större groparna/gropsystemen (t ex A5962 m fl) hade sandlinser på flera nivåer. Detta tolkades som att groparna stått öppna under längre perioder och att de täckts av sand, antingen medvetet för att minska lukten från t ex avfallsgropar eller genom naturlig översandning genom blåst.

Osteologi, gropar

Gropar med bestämbara ben var följande:

A433: Obrända fragment av rörben från en stor gräsätare.

A6417: Tandfragment från stor gräsätare.

A7011: Fiskben.

A7333: Ben/tänder från stor gräsätare och får/get.

A9480: Tandfragment av får/get.

Makroskopiska analyser, gropar

Ett 20-tal meter norr om Hus 2 fanns ett flertal gropar, och prover togs ur en av dessa (A8157). Denna grop utgjorde en del av ett gropsystem (A5962). Här fanns

fragment av däggdjursben, bränt spannmål, ärt och klumpar av vad som kan tolkas som någon form av gröt eller bröd. Gropen kan därmed definieras som en grop för matlagning.

Gropsystem

Fyra gropsystem fanns inom slutundersökningsområdet. Två av dessa (A5051 och A7553) var belägna i direkt anslutning till varandra i sydvästra delen, ett 20-tal meter söder om långhuset. Det tredje (A5962) var beläget ett 20-tal meter norr om långhuset. Ett mindre fjärde gropsystem (A7673) var beläget ca 15 m nordväst om långhuset.

A5051 och A7553

Gropsystemet A5051 består av fyra gropar (A6606, A6618, A6572, A6593) och en härd (A5460). Gropsystemet A7553 av tre gropar (A7751, A7776, A7792) och tramphorisont (A8193). I anslutning till de båda gropsystemen fanns även några ensamliggande gropar (A6130, A7430, A8925) samt en kokgrop (A7387) och ett stolphål (A8904).

Gropsystemen påträffades i en sydvästslutning, ett 20-tal meter rakt söder om långhuset (Hus 2). Groparna var mer eller mindre oregelbundna i form, såväl i plan som i profil och var 0,3 - 0,5 m djupa med en fyllning

Figur 13. Gropsystem A7553, mot SÖ. Foto Johan Levin, Östergötlands museum.

av sand/silt. Gropssystemen var fyndrika och fynden utgjordes framför allt av keramik men det fanns även brända och obrända ben och bränd lera samt ett fåtal bitar kvarts och flinta. I ett av gropssystemen (A5051) påträffades en ten/tråd av brons (F24). I de anläggningar som var belägna i områdets södra utkant tangerade groparna lerkanten vilket visar att man tydligt valt att gräva groparna i det sandigare materialet. Groparna tolkades som avfallsgropar. Insprängda inom gropssystemområdet fanns fyra skelettgravar och en grop som i plan till viss del påminde om gravarna (A6523). I ett fall var också en grav (A6172, grav 8) delvis nedgrävd i en grop (A6130). Norr om grop- och gravområdet påträffades två mindre gropar (A7430, A8925) samt en kokgrop (A7387) och ett stolphål (A8904). Dessa framkom alltså i området mellan grop- och gravområdet och huset.

Öster om grop- och gravområdet framkom ett mindre antal stolphål/skärvtensgropar.

A5962

Gropssystemet var ovalt i plan och med ett största djup av 0,75 m bestående av fem gropar (A8157, A8635, A8677, A8690, A8709). De enskilda groparna var runda, ovala eller oregelbundna i plan och rundade eller oregelbundna i profil. Fyllningen i gropssystemet bestod av skikt med brun, grå, svart, gråbrun och gul sand/siltig sand. Mycket sot och skärvsten fanns i ytan. Totalt innehöll fyllningen ca 10 % skärvig sten och i de översta 0,20 m var andelen 20 %. Den översta delen av fyllningen mot ytan påminner starkt om materialet från en kokgrop eller härd. Keramik påträffades i gropssystemet och merparten av denna påträffades i de översta 0,20 m. Gropssystemet var delvis grävt som A114 under förundersökningen. Gropssystemet utgjordes av ett flertal gropar som grävts in i varandra och fyllts igen, varav vissa fyllts igen samtidigt. Delar av fyllningen föreföll sakna kulturpåverkan. Det skulle kunna bero på att ”flygsand” ackumulerats på underliggande fyllning (det fenomenet skedde under undersökningen och skulle kunna tyda på att sandens beskaffenhet varit sådan att den kan förflyttas med måttlig blåst). En annan förklaring skulle kunna vara att den underliggande fyllningen var avfall med organiskt material som påbörjat förruttelse och luktat starkt. Därför kan fyllningen avsiktligt övertäckts med sand. Fyndsamansättningen kan tyda på att fyllningen var av avfallskaraktär. De tydliga groparna i gropssystemets botten kan visa på att anläggningen påbörjats med en avfallsgrop som man sedan återkommit till för att gräva ytterligare gropar i och intill.

Under förundersökningen påträffades keramik från minst sex skilda kärl (FU:F18, FU:F19, FU:F20, FU:F21, FU:F22, FU:F23, FU:F24, FU:F25, FU:F26), en malstenslöpare (FU:F2), brända ben (FU:F27, FU:F31,

FU:F32) och obrända djurtänder (FU:F28). En del av de brända benen (FU:F27) som då påträffades härrörde sannolikt från människa (se även kapitlet Resultat och tolkning av medeltida skelettgravar: Grav 1). Därför tolkades anläggningen vid förundersökningen som en trolig brandgrav. Vid slutundersökningen konstaterades dock att det inte rörde sig om en grav. Utifrån keramikfynden från förundersökningen daterades anläggningen till bronsålderns per III-V.

Vid slutundersökningen ¹⁴C-daterades ett bränt ben med 92,9 % sannolikhet till 1300 - 970 f Kr (Ua-39122), d v s bronsålderns period III - IV. Fyndmaterialet som vid slutundersökningen registrerats som tillhörande A5962 utgjordes av obränt ben (F139), bränt ben (F73, F125), bränd lera (F136) och keramik (F50, F75, F133, F134, F141) fördelat på nio identifierade kärleheter (K28-K36). Dessutom påträffades någon typ av organiskt material (F128).

Fyllningen i grop A8157 bestod av grå siltig sand med inslag av kol, sot och skärvsten. Makroprov från gropen har analyserats. Provet innehöll fragment av däggdjursben, bränt spannmål, ärt och klumpar av någon form av gröt eller bröd, vilket gör att gropen kan tolkas innehålla rester efter matlagning. Fyndmaterialet i A5962 utgjordes av obrända ben (F241), brända ben (F239) och keramik (F29).

Fyllningen i grop A8635 bestod av svartotig sand med enstaka kol och rikligt av skärvsten. Inga fynd påträffades i denna grop.

Fyllningen i grop A8677 bestod av grå siltig sand. Gropen var nedgrävd i A8635. Inga fynd påträffades i gropen.

Fyllningen i grop A8690 bestod av gråbrun siltig sand med enstaka kol. Inga fynd påträffades i gropen.

Fyllningen i grop A8709 bestod av mörk gulbrun sand. Inga fynd påträffades i gropen.

A7673

Ca 15 m nordväst om långhuset låg ett litet gropssystem bestående av två gropar (A7673A, A7673B). Gropssystemet såg i plan ut som en stor oregelbunden grop. Groparna var rundade i profil och 0,44 - 0,72 m djupa. Troligtvis rör det sig om en större grop (A) i vilken sedan en mindre grop (B) grävts. Fyllningen bestod av silt/siltig sand av varierande färg, delvis sotig, med inslag av kol. Inga fynd påträffades i A7673.

Osteologi, gropssystem

A5051: Gropssystem, innehöll en tand från en stor gräsätare.

A5460: Härd i gropssystem A5051, innehöll obrända tandrester från häst.

A5962: Gropssystem, innehöll obrända och brända djurben från någon typ av däggdjur.

A6572: Grop i gropsystem A5051, innehöll mellanhandsben från får/get.

A7776: Grop i gropsystem A7553, innehöll tandfragment från stor gräsätare.

A7792: Grop i gropsystem A7553, innehöll tandfragment och armbågsben, sannolikt från nötkreatur, obrända fragment av svin och bränt ben av får/get.

A8157: Grop i gropsystem 5962, innehöll tandfragment från stor gräsätare.

Makroskopiska analyser, gropsystem

Ca 20 m väster om Hus 3 och i anslutning till de tidigkristna gravarna fanns flera gropsystem. Prover togs ur gropen A7751 som ingick i gropsystemet A7553 och i gropsystemet A5051. I proverna fanns ett fåtal fragment av brända ben, några förkolnade sädeskorn och bränd lera. Innehållet tillsammans med den brända leran talar för att groparna haft en matlagningsfunktion.

Makroprov från gropen A8157 tillhörande gropsystemet A5962 har analyserats. Provet innehöll fragment av däggdjursben, bränt spannmål, ärt och klumpar av någon form av gröt eller bröd, vilket gör att gropen kan tolkas innehålla rester efter matlagning.

Kokgropar och skärvtensgropar

Det fanns åtta kokgropar och av dessa innehöll fem fynd. Av de 24 skärvtensgroparna innehöll nio fynd. Benämningen skärvtensgrop har använts för gropar med rikligt innehåll av skärvtens i fyllningen, men där gropens funktion varit osäker. Inom denna anläggningsgrupp kan förekomma avfallsgropar, kokgropar och grophärdar. Troligen har dock flertalet av skärvtensgroparna utnyttjas för matlagning, vilket även stöds av makrofossilanalysen (se nedan). Det kan dock även röra sig om avfallsgropar för skärvtens.

Makroskopiska analyser, skärvtensgropar och kokgropar

Ytan mellan Hus 2 och Hus 3:

I tre kokgropar (A5078, A5337, A5301) togs jordprover. Samtliga prover innehöll benfragment och i A5301 och A5337 fanns bränt spannmål. I A5301 fanns även fiskben. Groparna bör således ha använts vid matlagning och kan klassificeras som kokgropar.

Kokgrop, ca 25 NV om Hus 2:

I A7951 fanns rikligt med spannmål, ben från däggdjur och fisk samt hasselnötskal. Även denna grop kan därmed klassificeras som en kokgrop.

Figur 14. Kokgrop A1924, mot NV. Foto Mats Magnusson, Östergötlands museum.

Osteologi, skärnstensgropar och kokgropar

A5078: Innehöll fragment av djurben från någon typ av däggdjur.

A5301: Innehöll obrända fiskben och oidentifierade brända ben.

A5312: Innehöll tandfragment av stor gräsätare och ben av någon typ av däggdjur.

A6130: Innehöll tandfragment, rörben och falang från nötkreatur samt revbensfragment från däggdjur, troligen får/get eller svin.

A6226: Innehöll tandfragment från stor gräsätare.

A6809: Innehöll fragment av djurben från någon typ av däggdjur.

A7387: Innehöll ben från en stor gräsätare och ett tandfragment från svin (galt).

A7951: Innehöll tandfragment från nötkreatur och små fiskkotor av karpfisk.

Lager och övriga anläggningar av boplatskaraktär

Kulturlager

Några få kulturlager påträffades vid undersökningen. Det rikliga fyndmaterialet och de många groparna visar att det var där avfall deponerades, snarare än att det ansamlades i kulturlager. Ett kulturlager i norra delen av undersökningsområdet, A5837, var 8,40 x 5,30 m stort, och upp till 0,30 m tjockt med oregelbunden form. Lagret överlagrade tre anläggningar, A9316, A9463 och A9480. Det var svårt att i sektionen se en övergång mellan detta kulturlager och de underliggande anläggningarna. I kulturlagret påträffades en gjutform av täljsten, obrända och brända ben, bränd lera samt en del av en rombisk skafthålsyxa som sannolikt hamnat där sekundärt. Anläggningen innehöll även keramik, bland annat en mynningsdel till kärleheten K43. Delar av samma käril påträffades i A2119. Dessutom identifierades ytterligare tre kärleheter (K47-K49). Ett tandfragment kunde bestämmas till att härröra från en stor gräsätare.

I de lerigare partierna i sydvästra delen av undersökningsområdet fanns ett kulturlager, A6254, som troligen snarare består av nedodlat än avsatt material. Lagret var 17 x 6 m stort, upp till 0,10 m tjockt och bestod av sotig svart lerblandad sand med inslag av bränd lera och kol. Kulturlagret fortsatte utanför undersökningsområdet i sydvästlig riktning. I lagret grävdes sju 1 x 1-meters rutor och materialet gick igenom på hackbord. Fynden bestod av keramik, brända ben, flintavslag samt en metallsmälta som visade sig bestå av rent koppar (Appendix 2).

Ett tunt (0,08 m tjockt) 2,0 x 1,1 m stort oregelbundet lager, A8193, tolkades som en nedtrampningshorisont. Detta var beläget i anslutning till A7751, A7792 och

A7776, vilka (inkl A8193) i sin tur tolkats som delar av gropsystemet A7553.

Osteologi, kulturlager

A6254: Innehöll brända skelettfragment som inte kunde identifieras.

A5837: Innehöll tandfragment från stor gräsätare.

Övriga lager

Vid utredningen och förundersökningen konstaterades ett sotigt siltlager innehållande skörbränd sten och kol (FU:A5). Vid förundersökningen grävdes en 1 x 1 m stor provruta i lagret i vilken ett keramikfragment och två fragment av bränt ben påträffades. Den påträffade keramiken bedömdes vara av förhistorisk karaktär. Schakten från utredningen och förundersökningen där lager FU:A5 påträffades kom vid slutundersökningen att ligga utanför exploateringsområdet och ingick således inte i slutundersökningsområdet. Dock framkom inom slutundersökningsområdet ett lager, A1365, som sannolikt är en del av samma lager, även om detta med säkerhet givetvis inte kunde fastställas eftersom ingen direkt stratigrafisk kontakt kunde säkerställas. Utöver A1365 fanns nordöst om detta lager ytterligare ett lager, A1552. En långprofil drogs från ytan med boplatslämningarna och genom de båda ovan nämnda lagren för att utröna lagrens karaktär och för att klargöra relationen mellan lager A1552 och de övriga boplatslämningarna. Ingen stratigrafisk kontakt fanns mellan lagret och lämningarna av boplatskaraktär eftersom det fanns ett anläggningstomt, drygt 10 m långt, mellanrum mellan lagrets sydvästra avgränsning och boplatslämningarna. I långprofilen påträffades dock under lager A1365 en grop som övergick i en i profil stolphålsliknande struktur, A1042. Inga daterande fynd gjordes i gropen. Inga ytterligare anläggningar framkom i eller under lagret.

Fyllningen i lager A1365 bestod av gråsvart något humös lerig silt med inslag av kol. Lagret var mycket likt det vid förundersökning framkomna A5, men saknade i stort sett skärvig sten. Avsaknaden av skärvsten kan tyda på att det rör sig om två skilda arkeologiska objekt. Lagrets tjocklek var som mest 0,14 m och det täckte en ca 28 x 20 m stor yta. Lagret fortsatte in i den nordvästra schaktväggen. Det tolkades som ett naturligt bildat lager. Fyra provrutor grävdes i lagret och fyllningen från dessa gick igenom på hackbord. De fynd som påträffades utgjordes av bränt ben (F217), flinta (F286) och keramik (F287, F289). Dessa fynd har sannolikt sitt ursprung från det närliggande boplatsoområdet och har troligen blivit nedplöjda vid senare tiders odling.

Fyllningen i lager A1552 bestod av gråsvart något sotig lera. Lagret skiljde sig kraftigt från A1365. Tjockleken var som mest 0,10 m och det täckte en ca 12 x 7,5 m stor

yta. Lagret fortsatte dock in i både den nordvästra respektive den sydöstra schaktväggen. Lagret tolkades som ett odlingslager från historisk tid (1800-tal). Fynd av järn (F10, F306), yngre rödgoods, porslin samt ett kopparmynt från 1802 - 1830 (F321) påträffades. Lagret undersöktes genom att en provruta grävdes genom lagret.

Lager-/kulturlagerrester

13 anläggningar definierades som lager-/kulturlagerrester. Dessa utgjordes framför allt av flacka ansamlingar av kulturpåverkad jord där det ej gick att se tydliga nedgrävningsskanter. Endast en av dessa anläggningar, A7080, innehöll fynd (brända ben). Inga av benen gick att identifiera till art.

Härdar och grophärdar

Åtta härdar och fem grophärdar registrerades. Antalet är relativt litet, särskilt med tanke på de stora mängder skärvsten som fanns i olika typer av gropar. Två av härdarna/grophärdarna gick att knyta till Hus 1 och två till Hus 2. Övriga härdar/grophärdar var jämnt spridda över hela undersökningsytan. Sju av härdarna/grophärdarna innehöll fynd.

Osteologi, härdar/grophärdar

Härdar/grophärdar med bestämbara ben var följande:

A5460: Se *Osteologi, gropsystem*

A5882: Innehöll ett obränt fiskbensfragment och oidentifierade brända ben.

A9316: Innehöll obrända tandfragment från stor gräsätare.

Rännor

I sydöstra delen av området undersöktes två rännor, A278 och A2179, varav den ena (A278) var tydligt hästskoformad. Inga fynd eller andra anläggningar kunde knytas till rännorna.

Skärvstensflak

En anläggning, A5416, definierades som ett skärvstensflak. Anläggningen var 3 x 1 m stor och 0,15 m djup. Innehållet bestod av skärvsten från intilliggande skärvstensgropar.

Stolphål

Totalt påträffades ca 100 stolphål inom slutundersökningsområdet. Drygt 25 av stolphålen var stenskodda. Trots det stora antalet stolphål kunde endast tre huslämningar konstateras, ett grophus (Hus 1), ett treskeppigt långhus (Hus 2) och en grupp av stolphål som bedömts vara ett s k fyrstolpshus (Hus 3). I undersökningsområdets norra del, mot skogskanten, fanns ett dussintal stolphål men inga huskonstruktioner kunde upptäckas.

Sannolikt har dessa stolphål utgjort hägnader av olika slag. De övriga vid slutundersökningen framkomna stolphålen var spridda runt om den del av slutundersökningsområdet där de övriga boplatzlämningarna framkom. Dessa bildade dock inga tydliga tolkningsbara arkeologiska strukturer. Sexton av stolphålen innehöll fynd i form av brända ben, keramik, bränd lera, kvarts, flinta och en järnten. Även en del recenta stolphål framkom, i vissa fall med rester av trästolpen kvar. En del av dessa utgör sannolikt delar av en hägnad som sträckt sig utmed den gamla sockengränsen.

Osteologi, stolphål

A424: Ett bränt skelettfragment. Det var inte möjligt att identifiera fragmentet till art.

A548: Innehöll brända skelettfragment. Det var inte möjligt att identifiera till art.

A2043: Innehöll ett bränt djurbensfragment från någon typ av däggdjur.

A7883: Innehöll tre brända skelettfragment. Det var inte möjligt att identifiera fragmenten till art.

A7919: Innehöll ett bränt skelettfragment. Det var inte möjligt att identifiera fragmentet till art.

Makroskopi, stolphål

Endast makroprover från stolphål knutna till huskonstruktioner analyserades (se ovan).

Fynd

Keramik och bränd lera

Det keramiska materialet har analyserats av Ole Stilborg och en detaljerad redovisning och tolkning finns i appendix 3 och bilaga 2. Nedan följer därför endast en översiktlig genomgång. Keramiken kan utifrån käriltyper, former och ytbehandling dateras till yngre bronsålder, möjligen kan ett fåtal mer oansenliga skärvor dateras till äldre järnålder. Dessutom finns några enstaka skärvor som utifrån gods uppbyggnaden eventuellt kan dateras till neolitisk tid.

Keramik

Keramik var det dominerande fyndmaterialet och sammanlagt registrerades 12 kg keramik fördelat på 128 fyndposter bestående av 1662 skärvor och fragment. Dessutom bör nämnas att det vid förundersökningen tillvaratogs ett närmast helt kärl med en vikt på ca 4 kg. Sammanlagt kunde fler än 60 individuella kärl identifieras. Keramik påträffades över hela undersökningsområdet och i de flesta anläggningstyper, men framför allt i gropar. Några gropar skiljer ut sig med ett större keramikmaterial (mellan 27 och 139 skärvor). I grophuset A1225 har det största materialet samlats in. Dessutom fanns rikligt med

keramik i gropsystemet A5051 och intilliggande anläggningar (t ex A5312, A6130). Med tanke på boplatsens storlek är keramikmaterialet omfattande och av hög kvalitet. I materialet finns samtliga kända käriltyper som vanligen förekommer på den yngre bronsålderns boplatser i södra Sverige. Materialet har delats upp i rabbade krukor, dubbelkoniska kärl, skålar, små kärl/bägare och övriga kärl. Utifrån statistiska analyser har Ole Stilborg bedömt att det genomsnittliga hushållsinventariet på boplatserna vid Rambodal bestod av: två rabbade krukor, ett dubbelkoniskt kärl, en skål och en skål av enklare typ, två - tre övriga kärl och en liten bägare/kärl.

Rabbade krukor

Rabbade kärl är mycket typiska för yngre bronsålder. En tredjedel av skärvorna har rabbad utsida och har delats upp i A och B-krukor, beroende på om rabbningen går ända upp till mynningen eller ej (jfr Björhem & Säfvestad 1993; Stilborg 2005b, 2008). Av de 16 rabbade krukorna är 13 A-krukor och på fem av dessa finns knoppar under

Figur 15. Det dubbelkoniska kärlet (FU:F4) som påträffades vid förundersökningen. Foto Tomas Lindell, Malmö museer.

mynningen. Det finns en mynningskårva med sneda ränder vilket också är typiskt för A-krukor. Tre krukor är B-krukor. Storleken på krukorna är från 1-2 liter upp till 15-20 liter. Den synbart sotade insidan på de flesta av kärlen visar att de använts till beredning av mat, troligen för syring/jäsning. Vid syring och jäsning bildas en organiskt beläggning som ser sotig ut. Rabbade skärvor var vanliga över hela boplatsoområdet.

Dubbelkoniska kärl

I materialet finns minst 10 dubbelkoniska kärl. Från förundersökningen finns ett nästan helt kärl (FU:F4) med typiskt utseende med glättad överdel och rabbad underdel och två knoppar där konorna möter varandra.

Skålar

Åtta skålar (finskålar) har identifierats och de har en mynningsdiameter mellan 11 och 23 cm. Fem av skålarna har en polerad utsida och de resterande är glättade. Två av skålarna har en hank under mynningen. Tre av skålarna är genomsotade eller har sotig insida, vilket tyder på att de använts för någon form av matlagning. En skål är bränd i reducerande atmosfär. Dessutom kunde sju enkla skålar identifieras varav en är försedd med en hank.

Små kärl/bägare

Fem kärl av denna typ har identifierats och det finns både enkla former och kärl med avsatt hals och en liten äggkoppliknade bägare med en markerad fot.

Övriga kärl

Detta är den största gruppen med 21 kärl. I gruppen finns även några dekorerade kärl. En buk-/halskårva från ett kärl med S-formad profil med två tätt sittande, horisontella streck i övergången mellan hals och buk. En glättad utsida på några bukskärvor har krysskraffering och annan bukskårva har tre horisontella streck.

Bränd lera

Materialet består av 843 fragment bränd lera med en vikt av 2,8 kg. Den brända lera som samlades in var framför allt bitar med pinn/stolpavtryck, d v s lerklining, eller bitar som utifrån andra utgångspunkter kunde ha tolkats som del av någon form av konstruktion. Många av fragmenten har utsatts för höga temperaturer, över 900-1000 °C, troligen i samband med en kraftig brand. I sex anläggningar påträffades skärvor som uppvisade sekundärt brända eller förglasade ytor. Liknande skärvor har påträffats tillsammans med deglar på andra boplatser (Stilborg 2004:119). Möjligen kan dessa skärvor därför indikera anläggningar där bronsantverk förekommit. Intressant att notera är att några av dessa skärvor framkom i kulturlager A5837 på den centrala delen av Rambodalsboplatserna, där täljstensjutformen påträffades.

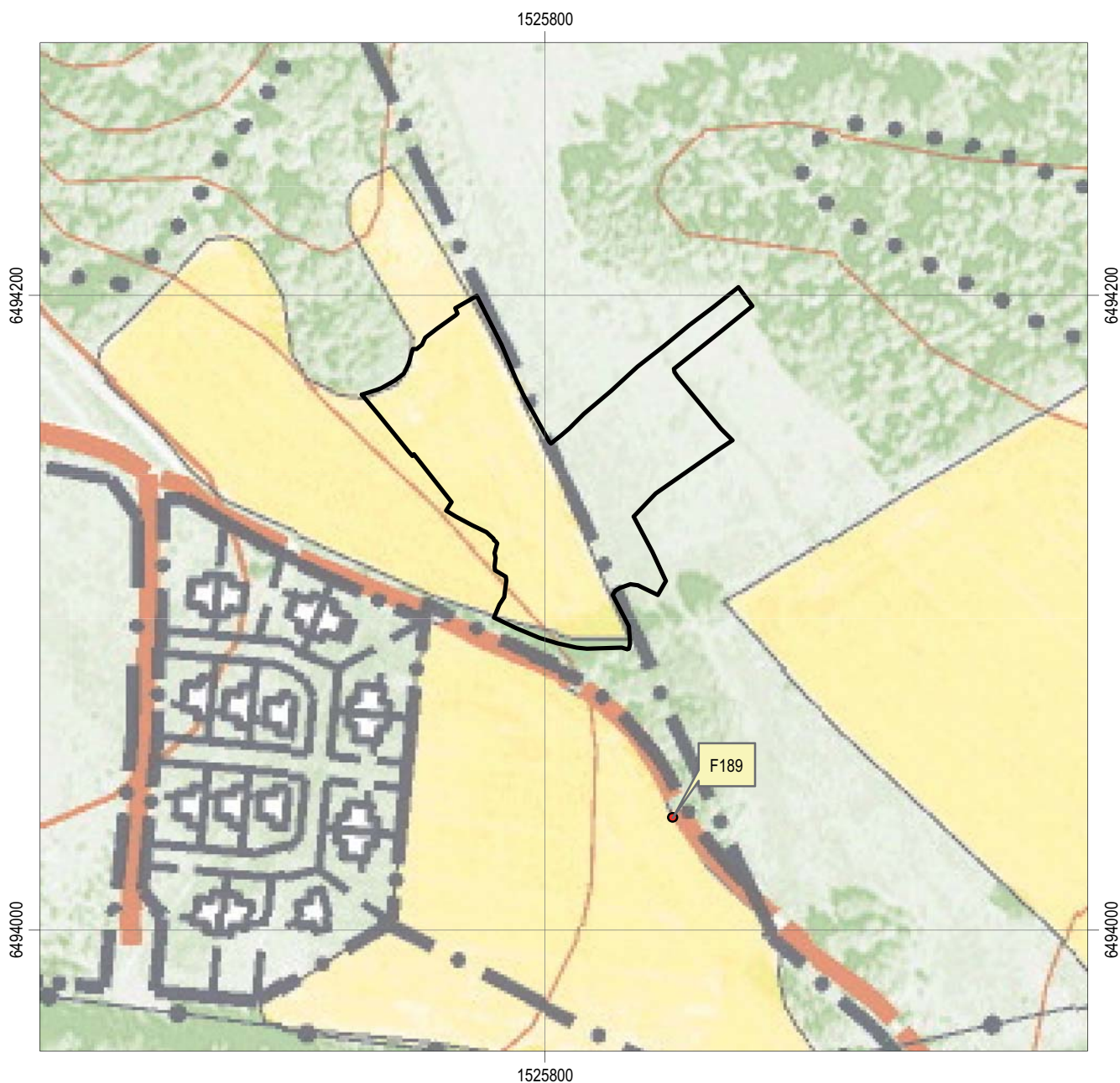
Stenmaterial

Flinta

Åtta bitar flinta påträffades vid undersökningen. Av dessa var en bössflinta och två eldslagningsflintor med osäker datering. Övriga bitar kan endast kategoriseras som slagna. Vid en visning av undersökningen kom dock en besökare och visade upp ett intressant fynd av en flathuggen pil-/spjutspets i sydiskandinavisk flinta (F189) som tidigare påträffats ca 55 m söder om undersökningsområdet. Dessutom fanns en del av ett retuscherat föremål (skrapa?) som möjligen består av flinta eller porfyr, men bergartsbestämningen är osäker (F46).

Figur 17. Pil-/spjutspetsen av flinta (F189), skala 1:1. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Figur 15. Karta med fyndplatsen för pil-/spjutspetsen av flinta (F189) markerad. Skala 1:2 000.

Kvarts/kvartsit

Sju bitar bearbetad kvarts och en bit kvartsit påträffades. Fyra av dessa klassificerades som möjliga kärnor. En av dessa (F131) uppvisar tydliga retuscheringar på två sidor. Möjligen har den utgjort en skrapa. Skrapan påträffades i grophuset A1225 och bör därför dateras till samma tid.

Bergart

Bergarts materialet består av åtta malstenslöpare, två knackstenar samt tre stenar med möjliga slipytor. Dessutom påträffades en del av en rombisk skafthålsyxa i porfyr.

Gjutform i täljsten

I kulturlagret A5837, på boplatsens centrala del, påträffades en del av en formhalva av en gjutform (F1) i täljsten (längd 39 mm, bredd 35 mm, tjocklek 12 mm). Gjutformen har använts för att tillverka en mindre holk- yxa. Storleken och bredden tyder på att det troligen rör sig om en yxtyp från yngre bronsålder, period V, men den utsvängda eggen talar snarare för period VI (muntlig uppgift, Andreas Nilsson, Lunds universitet). Ovanligt är att gjutformen är väldigt tunn då de vanligen är ca 3-4 cm tjocka (se även Bilaga 2b Fyndlistor).

Täljstensgjutformar är ett mycket ovanligt fynd från bronsåldern i östra Sverige. Norr om Kalmar finns bara tre gjutformar kända sedan tidigare, varav två är funna i Östergötland. Den ena är en formhalva till en spjutspets från Hällestad socken och den andra en formhalva till en holk- yxa från period V-VI funnen i Vreta Kloster socken. I östra Sverige finns inga täljstensförekomster överhuvudtaget, vilket visar på kontakter över större områden under denna period. Dateringen av gjutformen från Rambodal till Per V-VI stämmer väl överens med boplatsens övriga datering, framför allt den äldre fasen till vilket grophuset och större delen av keramikmaterialet kan dateras.

Figur 18. Täljstensgjutformen (F1), skala 1:1. Foto Lasse Norr, Östergötlands museum.

Metall

Järn

Fem järnföremål påträffades varav tre var spikar/nitar och ett var ett obestämbart järnfragment.

Koppar/metallegeringar

En kopparpärla (F2) med osäker datering påträffades som lösfynd (se även Bilaga 2b Fyndlistor), liksom även en bronssölja (F34), troligen från historisk tid. Dessutom fanns ett kopparmynt (F321) i lager A1552.

I ett av gropsystemen, A5051, fanns ett fragment/del av en möjligen torderad (svagt vriden) bronstråd (F24). Ytan är nedbruten och kolbitar och rester av organiskt material sitter fast på ytan. Dessutom påträffades en kopparsmälta (F322). Smältan hittades med hjälp av metalldetektor i övergången mellan matjorden och kulturlagret, A6256. Smältan har analyserats av Lena Grandin, RAÄ, UV GAL (Appendix 2). Smältan består av koppar med en liten mängd bly och kan räknas som ”ren” i sammansättningen. Det som är speciellt med smältan är således att den inte är en bronslegering, utan består av ren koppar. Detta är särskilt intressant med tanke på att det även påträffades en täljstensgjutform på boplatsen. Det är dock viktigt att ha i åtanke att smältan påträffades i en osäker kontext, men med tanke på boplatsens begränsade utbredning och de övriga väl samlade förhistoriska dateringarna är det sannolikt att smältan kan föras till samma tid som boplatsen, d v s yngre bronsålder period V-VI. Enligt den utförda analysen tyder dess form och inre uppbyggnad med håligheter på att den utgör en rest från smältning av metall och legeringar. Rena kopparsmältor är ovanliga i bronsålderssammanhang men förekommer i form av droppar i deglar och det finns enstaka smältor från undersökta bronsålderslokaler i övriga delar av landet (Appendix 2).

Skelettmaterial

Det analyserade skelettmaterialet som härrör från boplatsytan kom från 48 arkeologiska objekt innehållande brända och/eller obrända ben. Dessutom har en mindre mängd skelettmaterial som påträffats som lösfynd analyserats. I fyllningen till de tidigmedeltida gravarna påträffades även en del benfragment som inte direkt kan kopplas till begravningarna.

Det analyserade skelettmaterialet från arkeologiska objekt på boplatsytan inklusive benen från gravfyllningarna samt lösfynden hade en totalvikt av 602,6 gram och antalet fragment uppgick till 825. 470 av fragmenten var obrända.

Bland de artbestämda benen fanns sex fragment från människa. Samtliga människoben var brända och påträffades i fyllningen till Grav 1 (A586). 150 av de övriga fragmenten, med en totalvikt av 107,6 gram, identifierades endast som djurben härrörande från någon typ av däggdjur. Sex fiskbensfragment konstaterades, varav tre identifierades som härrörande från en karpfisk av okänd art. Inga säkra fågelben påträffades i det analyserade skelettmaterialet.

Övrigt material

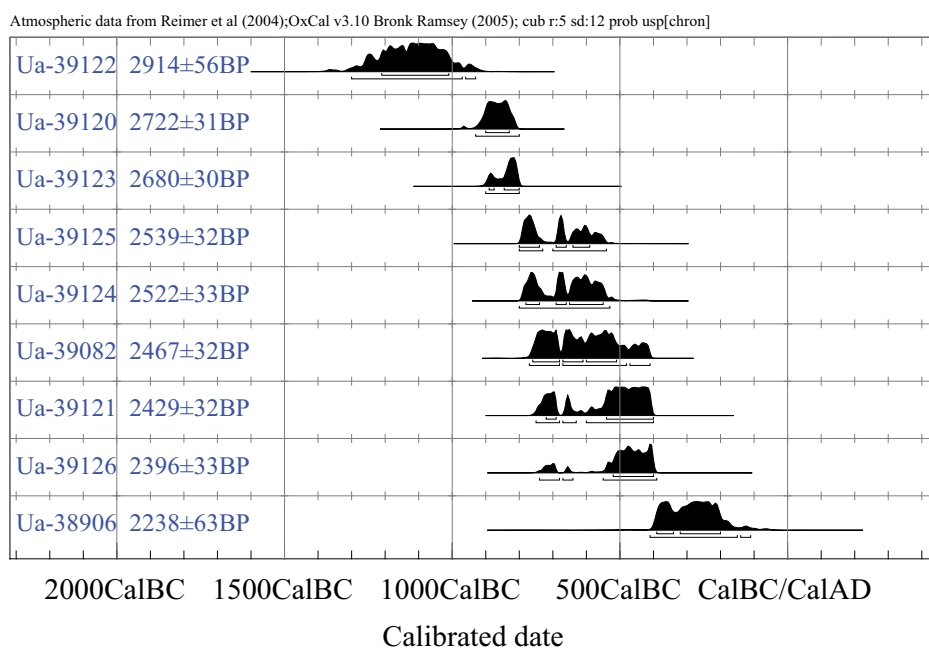
I A5962 påträffades ett fynd av någon typ av organiskt material (F128). Om fyndet var något som bildats naturligt eller om det var tillverkat kunde inte utrönas. I två av anläggningarna (A2997, A6130) påträffades harts (F52, F246).

Figur 19. Organiskt material (F128). Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Labnr	Anläggning	Provnr	Datering 68,2%	Datering 95,4%	Datering	Övrigt
Ua-38906	A586	Br ben	390 BC - 200 BC	410 BC - 110 BC	410 BC (94,3%) 150 BC	Br ben i gravfyll Grav 1
Ua-39082	A5676	PK8702	760 BC - 510 BC	770 BC - 410 BC	670 BC (57,3%) 480 BC	Härd i långhus (Hus 2)
Ua-39120	A3083	PK3196	990 BC - 830 BC	930 BC - 800 BC	-	Härd i grophus (Hus 1)
Ua-39121	A5051	PK6049	390 BC - 230 BC	400 BC - 200 BC	320 BC (64,3%) 200 BC	Gropssystem
Ua-39122	A5962	Br ben	1210 BC - 1010 BC	1300 BC - 930 BC	1300 BC (92,9%) 970 BC	Gropssystem
Ua-39123	A6417	PK9286	890 BC - 800 BC	900 BC - 800 BC	-	Grop
Ua-39124	A7333	Br ben	780 BC - 550 BC	800 BC - 530 BC	-	Grop
Ua-39125	A7387	PK8990	805 BC - 770 BC	830 BC - 750 BC	830 BC (86,8 %) 750 BC	Kokgrop
Ua-39126	A9316	PK9376	520 BC - 400 BC	740 BC - 390 BC	550 BC (85,1%) 390 BC	Grophärd

Figur 20. Tabell med ¹⁴C-dateringar från den förhistoriska boplatsen.

Figur 21. Multiplotkurva över ¹⁴C-dateringar från den förhistoriska boplatsen.

Dateringar

Dateringen av bopplatsen vid Rambodal bygger på en kombination av ¹⁴C-dateringar, hustypologi, fyndtyper (framför allt keramiktypologi) och makroskopiska analyser. Ett äldsta skede på boplatsens utnyttjande kan ges av några keramikskärvor som möjligen kan dateras till neolitisk tid. Det övriga keramikmaterialet domineras helt av keramik från bronsåldern. Det kan inte entydigt delas upp i kronologiska faser, men det finns vissa tendenser. Det har visat sig vara vanskligt att följa den traditionella kronologin där bronsålderns rabbade kärl delas upp i en tidig A-fas och senare B-fas, utifrån rabbningsens placering på kärlet. En viss kronologisk åtskillnad kan dock göras mellan gropar med krukor av B-fastyp och intilliggande lerkliningsrika gropar i centrala delen av området. Gropar med B-faskeramik innehåller ej lerklining vilket tyder på att de ej stod öppna då lerklining deponerades.

Även de makroskopiska analyserna ger viss möjlighet att utskilja kronologiska faser. Utifrån dessa analyser är det möjligt att dela upp bopplatsen i två faser, där Hus 2 (långhuset) verkar vara yngre än flertalet av groparna på bopplatsen. I Hus 1 (grophuset) och Hus 3 (fyrstolpshuset) finns spår av förkolnade granbarr, vilket talar för en datering snarare till äldre järnåldern än bronsålder. Detta bör dock, åtminstone vad gäller grophuset snarare röra sig om yngre infiltrationer/störningar då keramikmaterialet med ett flertal rabbade skärvor daterar huset till yngre bronsålder. I gropar och gropsystem är det lättare att se en tydlig kronologisk överensstämmelse mellan keramikmaterialet och sammansättningen av makrofossiler i form av naketkorn, spelt/emmervete och klubb/brödvete.

Sammanfattande tolkning av bopplatsen

Rambodalsbopplatsen domineras av lämningar från yngre bronsålder med ett visst inslag av dateringar från äldsta delen av förromersk järnålder. Dessutom finns några få keramikskärvor som kan ges en något osäker datering till neolitisk tid. Inom undersökningsområdet påträffades tre huslämningar; ett treskeppigt långhus, ett grophus och en mindre förrådsbyggnad av s k fyrstolpstyp. Långhuset som var drygt 16 m långt och 6,70 m brett kan utifrån typologiska jämförelser med hus från framför allt Pryssgårdsbopplatsen dateras till senare delen av yngre bronsålder. En ¹⁴C-datering från en härd i huset gav en datering till 770 - 410 f Kr, vilket stödjer den typologiska dateringen. Ett 10-tal meter nordöst om långhuset fanns ett grophus. Grophuset var 6,0 x 4,4 m stort och har haft ett stolpburet, inåt lutande tak. Kol från en härd i grophuset daterades till 930-800 f Kr (cal 2 sigma). Fyrstolpshuset dateras utifrån kontext och typologi till yngre bronsålder/äldre järnålder. Sammantaget visar dateringar, hus- och keramiktypologi samt makroskopiska analyser på en kronologi för bopplatsen där grophuset och huvuddelen

av groparna och gropsystemen hör till den äldsta fasen, ca period V-VI och där långhuset representerar en yngre fas, ca period VI/äldsta delen av förromersk järnålder.

Anläggningarna i området bestod framför allt av olika former av gropar och skärvstensfyllda gropar som på några platser bildade mer omfattande gropsystem. Makroskopiska analyser av jordprover visar att många av groparna använts för olika former av matlagning. Vid undersökningen framkom även ett omfattande keramikmaterial, ca 12 kg, som i huvudsak kan dateras typologiskt till yngre bronsålder. Sammanlagt kunde över 60 individuella kärl identifieras, däribland ett flertal olika käriltyper som är typiska för yngre bronsålder. Materialet domineras av rabbade kärl av både A- och B-typ, men här finns även dubbelkoniska kärl, skålar och enkla skålar och små kärl/bägare samt några övriga käriltyper. Några av de skärvor som klassificerats som övriga kärl har varit ornerade med tvärgående streck över buken eller kryssskrafferade. Vissa av kärnen i materialet har även knoppar, hankar och vulster.

Ett särskilt spännande fynd var en del av en gjutforms-halva i täljsten som använts för gjutning av en mindre holkyxa. Gjutformen är intressant ur flera olika perspektiv. Det finns endast ett fåtal gjutformar från bronsåldern hittills påträffade i Östergötland, varav två är i täljsten. Täljsten förekommer inte naturligt i Östergötland vilket visar på kontakter över större områden. Gjutformen visar också att det troligen förekommit bronsgjutning på bopplatsen vid Rambodal. Den påträffades i ett kulturlager som delvis överlagrade en grupp av anläggningar bestående av en grop, en grophärd och en stenpackning. Vid utgrävningen bedömdes denna anläggningsgrupp ha kunnat utgjort en möjlig bronsgjutningsplats, varför anläggningarna undersöktes mycket noggrant utifrån denna frågeställning. Inga spår av bronsfragment, gjutspill, deglar eller andra typer av material som kan sättas i samband med bronsgjutning kunde dock upptäckas, trots att anläggningarna genomsöktes med metalldetektor vid upprepade tillfällen. Inga tydliga konstruktionsdetaljer kunde heller knytas till en specifik bronsgjutningsverksamhet. Efter diskussion med expertis på området (RAÄ, UV GAL) bedömer vi idag att anläggningarna därför inte utgör spåren av en bronsgjutningsplats. Även om vi inte lyckats identifiera en särskild plats där bronskantverket skett, är det ändå troligt att gjutning av brons skett på eller i anslutning till undersökningsområdet. Ytterligare indicier som talar för detta är att det även påträffades en bronstråd/ten och en kopparsmälta. Kopparsmältan påträffades visserligen i en osäker kontext men kan ändå ses som ett tydligt tecken på att bronskantverk skett på platsen. Utöver detta finns även ett mindre inslag av bränd lera som utsatts för höga temperaturer, vilket också ger en viss indikation på att metallhantverk kan ha förekommit på platsen.

Frågan är då vad gjutformen och kopparsmältan berättar om Rambodalsboplatsen? Var det en boplats med en unik position, eller var bronsgjutningen mer utbredd under bronsåldern än vad vi tidigare trott? Spår av bronsgjutning är ovanliga på bronsålderns boplatser. Dock förekommer det sparsamt på vissa boplatser, men även i andra sammanhang som vid gravar och på platser som på olika sätt är kopplade till hällristningar (Goldhahn 2007). Till viss del kan bristen på spår av bronsshantverk förklaras utifrån undersökningsmetodologi. Det avfall som uppstår i samband med bronsshantverk, t ex små bronsklipp, tenar och smältor är svåra att upptäcka. Såväl bronstråden/tenen som smältan i Rambodal upptäcktes med hjälp av metalldetektor, vilket visar på vikten av att detektor används metodiskt och kontinuerligt såväl i samband med avbaning som vid undersökningen av enskilda anläggningar (jfr Eriksson & Grandin 2008). Trots det ovan sagda om metodiska problem kan ändå sägas att det är sannolikt att bronsshantverk inte var något som förekom i stor skala utan att det troligen var koncentrerat till vissa platser.

Bronsföremål kan gjutas med hjälp av olika tekniker. Gemensamt är dock att råvaran, som bestod av t ex kasserade föremål, bronstenar och bronsklipp, smältes i en degel för att sedan formas till ett föremål i en gjutform. Gjutformen i sin tur kunde vara av gjord av bränd lera eller en formbar bergart, som sandsten eller ännu hellre täljsten. Fördelen med gjutformen i sten var att den gick att återanvända flera gånger medan gjutformen i lera fick kasseras då den slagits sönder och föremålet tagits fram. Experiment med täljstensgjutformar för holkxor visar att dessa kan ha använts upp till ett 60-tal gånger utan att gå sönder (muntlig uppgift, Andreas Nilsson, Lunds universitet). Spår av samtida bronsshantverk i Östergötland har hittills påträffats på några platser. Förutom de två stengjutformarna från Hällestad och Vreta Kloster har spår av bronsgjutning framkommit även vid exploateringsundersökningar på några platser kring Linköping, vid Tallboda och Västra Bökestad (Äijä m fl 1996; Helander & Zetterlund 1997) samt Vreta kloster (Carlsson 2011). Intressant att konstatera är att det i det omfattande fyndmaterialet från den stora Pryssgårdsboplatsen endast finns ett enstaka fragment av bronsshantverk i form av en möjlig gjutform i lera (Borna-Ahlkvist m fl 1998:162).

Den arkeologiska undersökningen vid Rambodal har givit oss en god grund att stå på för att kunna utföra vidare fördjupningsstudier kring den yngre bronsålderns samhälle i Östergötland och Norrköpingsområdet. Bronsåldersgården vid Rambodal har kunnat avgränsas såväl rumsligt som kronologiskt. Till skillnad från den stora boplatsen vid Pryssgården finns här få kronologiska tidsfaser och därmed även få störningar från yngre tidsperioder. Detta gör det möjligt att med större säkerhet

kunna diskutera gårdens rumsliga struktur och uppbyggnad och gör det även möjligt att diskutera samtidighet mellan olika anläggningstyper såväl som fyndmaterial. Det högkvalitativa fyndmaterialet tillsammans med resultaten från de naturvetenskapliga analyser som hittills utförts ger goda förutsättningar för att kunna gå vidare med en mer detaljerad analys av olika aspekter av den yngre bronsålderns gårdsstruktur, materiella kultur och omvärldskontakter.

Resultat och tolkning av medeltida skelettgravar

De tidigmedeltida gravarna

Totalt påträffades åtta gravar med obrända skelett *in situ* inom slutundersökningsområdet. Samtliga gravar var omarkerad ovan mark. Gravarna var generellt sett mycket grunda, mellan 0,10 - 0,30 m ner i undergrunden (d v s den arkeologiskt sterila marken under matjordslagret). Undantaget utgjordes av Grav 3 som var nedgrävd 0,50 m ner i undergrunden. Matjordslagret i området vid gravarna hade en tjocklek på ca 0,35 m. Man kan således konstatera att lejonparten av gravarna var nedgrävda 0,45 - 0,65 m under markytan. Gravdjupet för en vuxen person under medeltiden brukar generellt vara mellan 0,7 och 1,0 m. Undersökningar i Danmark har visat att barn ofta begravdes grundare, ca 0,4 - 0,6 m under markytan (Kieffer Olsen 1990:97 med anf litt). Inga spår av kistor förekom. Skelettens bevaringsgrad var mycket varierande från nästintill kompletta skelett till gravar där i stort sett endast kraniet var bevarat. Gravarna var lokaliserade inom ett ca 400 m² stort område i den södra delen av slutundersökningsområdet.

De gravlagda individerna var av varierande åldrar. Tre av individerna är barn, den yngsta ca 6 år gammal och den äldsta hade en dödsålder mellan 7 och 12½ år. Det tredje barnet var ca 7 år gammalt. Dessutom påträffades en individ som var mellan 16 och 20 år vid tiden för döden. Inga av de yngre skeletten gick att könsbedöma. De övriga fyra var vuxna. Tre av dessa var möjliga att könsbestämma som kvinnor. Deras dödsålder var 18 - 22 år, 25 - 34 år respektive 35 - 45 år. Den fjärde vuxna person som var 45 - 50 år gammal var inte möjlig att könsbestämma. Men tendensen är dock att de personer som begravdes i Rambodal var kvinnor och barn. Endast på två av individerna gick det att beräkna kroppslängd. Dessa hade en kroppslängd på ca 157 respektive 163 cm, vilket var ungefär, eller strax under, medellängd för kvinnor under medeltiden i Skandinavien (Arcini 2003:56f).

Datering av gravarna

Tre av skeletten har ¹⁴C-analyserats till tidig medeltid. Dateringarna var med 95,4 % sannolikhet fördelade på följande sätt: 990 - 1160 e Kr (Grav 2, Ua-38905), 1050 - 1260 e Kr (Grav 6, Ua-39623) respektive 1160 - 1270 e Kr (Grav 7, Ua-39622). En av gravarna (Grav 7) hade skurit genom en annan grav (Grav 6), vilket tyder på att begravningarna skett vid skilda tillfällen. Underkäken från Grav 6 låg ovanpå vänster lårben på individen i Grav 7. Käken har grävts upp när Grav 7 anlades för att sedan läggas ner i denna. Individen i Grav 6 har således varit skeletterad när Grav 7 anlades. En kropp förmultnar olika fort beroende på jordmån och vattengenomströmning, men efter omkring 7 - 15 år är mjukdelarna oftast helt borta (Arcini 2003:37). Grav 7 kan således antas ha anlagts åtminstone 10 år efter Grav 6.

Dateringarna visar att det är sannolikt att den grav som har den äldsta dateringen (Grav 2) inte anlades senare än 1160 e Kr. Dateringen av den yngsta gravnen (Grav 7) kan möjligen dras bakåt till 1160 e Kr, men dateringens tyngdpunkt tyder snarare på 1200-tal. Det

är således inte möjligt att utifrån ¹⁴C-dateringarna säkert säga om gravarna är anlagda inom en kortare eller längre period. Undertecknad anser dock att det är mest troligt att gravarna är anlagda inom en relativt kort period. Det fåtal gravar det rör sig skulle kunna indikera något dylikt. Även de förklaringsmodeller som redovisas nedan förutsätter detta. Om ¹⁴C-dateringarna antas vara korrekta har begravningarna i så fall anlagts under andra hälften av 1100-talet.

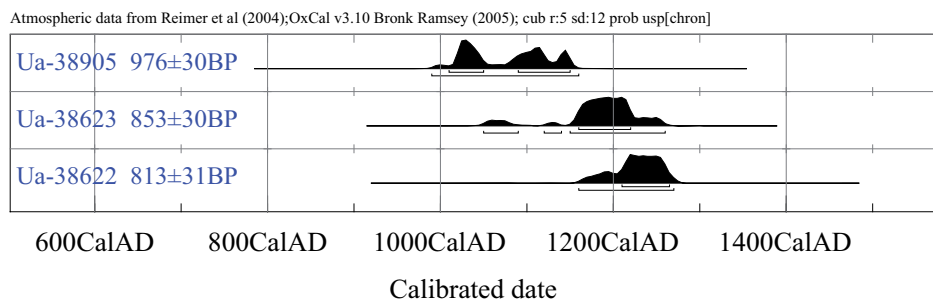
Beskrivning av gravarna

Grav 1, A586

Det obrända skelettet i graven var i mycket dåligt skick och endast höger överarmsben, de båda lårbenen, övre delen av de båda skenbenen, skallen och underkäken var delvis bevarade. Den döde var begravd utsträckt på rygg med huvudet i VSV. Skelettet var inte möjligt att könsbedöma. Individens dödsålder har bedömts vara mellan 7 och 12 ½ år.

Labnr	Anläggning	Provnr	Datering 68,2%	Datering 95,4%	Datering	Övrigt
Ua-38905	A487	Skelett	1010 AD - 1150 AD	990 AD - 1160 AD	-	Grav 2
Ua-39622	A5026	Skelett	1210 AD - 1265 AD	1160 AD - 1270 AD	-	Grav 7, skär Grav 6
Ua-39623	A5405	Skelett	1160 AD - 1220 AD	1050 AD - 1260 AD	1150 AD (87,4%) 1260 AD	Grav 6, skuren av Grav 7

Figur 22. Tabell med ¹⁴C-dateringar från de medeltida gravarna.

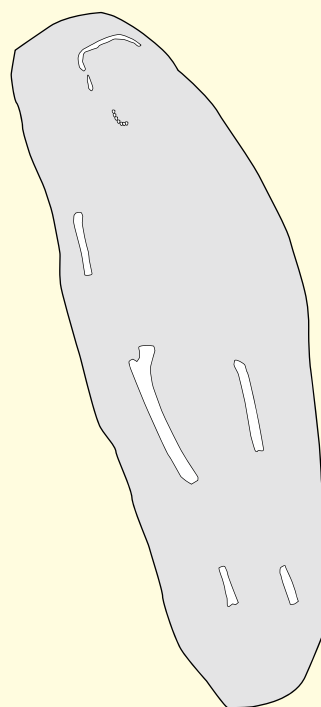
Figur 23. Multiplotkurva över ¹⁴C-dateringar från de medeltida gravarna.

I fyllningen till gravnedgrävningen påträffades även 43 brända skelettfragment (F115). Samtliga artbestämda fragment härrörde från människa. Inga av dessa fragment kunde köns- eller åldersbedömas. Ett av de brända benen har ¹⁴C-daterats med 94,3% sannolikhet till 410 - 150 fKr (Ua-38906), d v s förromersk järnålder. Det brända skelettmaterialet i fyllningen är således äldre än det obrända

skelettet. ¹⁴C-dateringen tyder dock på att de brända benen är yngre än boplatzlämningarna. En tanke är att skelettfragmenten härrör från en äldre järnåldersgrav i närområdet. De närmaste kända förhistoriska gravarna ligger dock relativt långt bort, ca 250 m söder om grav 1 (RAÄ 4, RAÄ 74, f d S:t Johannes sn).

Grav 1

Riktning:	VSV-ÖNÖ
Nedgrävningsform:	Oregelbunden
Storlek:	2,10 x 0,60 m
Djup:	0,20 m
Fyllning:	Gråbrun siltig sand med enstaka skärvstenar.
Skelett:	Kranium, höger överarmsben, lårbenen, skenbenen.
Kön:	-
Ålder:	7 - 12½ år
Kroppslängd:	-
Övrigt:	-
Fynd:	Brända människoben (F115).
Analyser:	-

Skala 1:20

Grav 2, A487

Det obrända skelettet i graven var i relativt bra skick och förhållandevis komplett förutom att höger skulderblad, de översta bröstkotorna, båda vadbenen, flertalet revben, de flesta tåbenen och en del ben från händerna saknades. Dessutom saknades delar av höftbenet på båda sidor. Den döde var begravd utsträckt på rygg, med armarna utefter sidorna (A-ställning) och med huvudet i väster. Mellan benen intill vänster lårben påträffades en fragmenterad kniv av järn (F23). Skelettet har ¹⁴C-daterats med 95,4% sannolikhet till 990 - 1160 e Kr (Ua-38905).

Det analyserade skelettet könsbedömdes som en kvinna. Märken på höftbenen visade på att kvinnan fött minst ett barn. Den gravlagdas dödsålder bedömdes vara mellan 25 och 34 år. Längdmått tagna på lårben

och skenben visade på en kroppslängd på 163 cm, d v s ungefär medellängd för kvinnor under medeltiden i Skandinavien (Arcini 2003:56f). De enda sjukliga/degenerativa förändringar på skelettet som har kunnat iaktas var benutväxter, s k *ligamenta flava*, på flertalet av de bevarade bröstkotorna. Dessa förekommer oftast på äldre individer, men förekommer också på yngre individer. *Ligamenta flava* kan således ses som en åldersrelaterad förändring, men kan också uppkomma på grund av någon skada (Pietrusewsky & Toomay Douglas 2002).

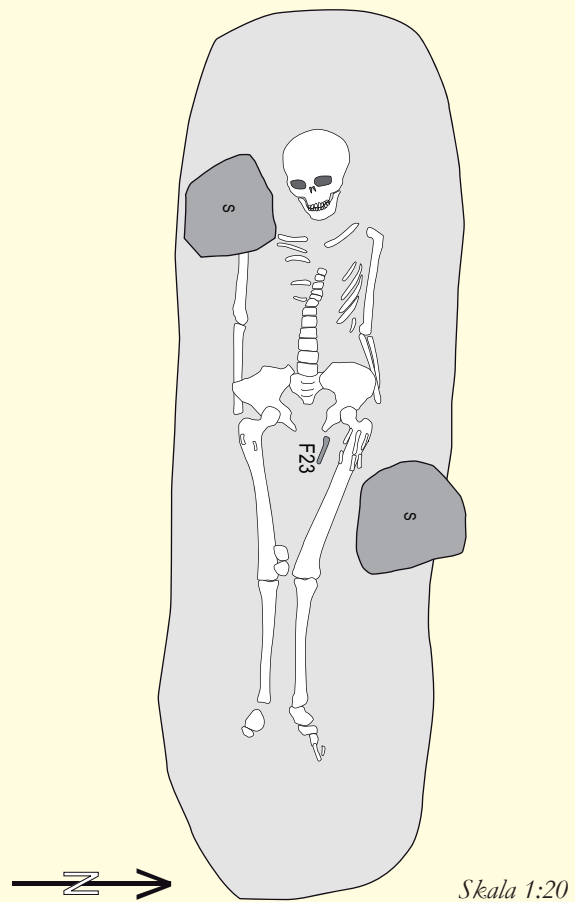
I fyllningen till gravnedläggningen påträffades ett bränt skelettfragment (F256). Detta gick inte att artbestämma. I fyllningen påträffades dessutom en plattformskärna av kvarts (F183).

Figur 24. Kniven (F23) i grav 2. Foto Petter Nyberg, Östergötlands museum.

Grav 2

Riktning: V-Ö
Nedgrävningsform: Rektangulär
Storlek: 2,30 x 0,70 m
Djup: 0,30 m
Fyllning: Gråbrun siltig sand med enstaka skärvstenar. I fyllningen påträffades ett bränt ben.
Skelett: Komplet förutom att höger skulderblad, de översta bröstkotorna, båda vadbena, flertalet revben, de flesta tåbenen och en del ben från händerna saknades. Dessutom saknades delar av höftbenet på båda sidor.
Kön: Kvinna
Ålder: 25 - 34 år
Kroppslängd: 163 cm
Övrigt: Benutväxter på bröstkotor (*ligamenta flava*)
Fynd: Järnkniv (F23), kärna av kvarts (F183), bränt ben (F256)
Analyser: ¹⁴C-analys, 990 - 1160 e Kr (Ua-38905)

Grav 3, A3138

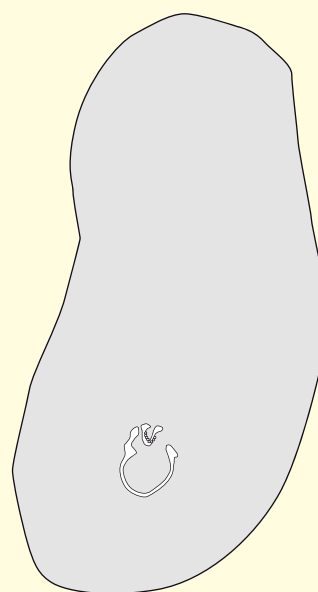
Det obrända skelettet i graven var i mycket dåligt skick och endast delar av skallen, underkäken, tre halskotor och något enstaka revbensfragment var bevarade. Skallen blev tyvärr också skadad vid den arkeologiska undersökningen. Den döde låg med huvudet åt öster.

Det analyserade skelettet var inte möjligt att könsbedöma. Tandutvecklingen indikerade en dödsålder på ca 7 år.

I fyllningen till gravnedläggningen påträffades ett ofullständigt förbränt skelettfragment (F8) från ett däggdjur. Detta gick inte att artbestämma, men det gick att utesluta att det rörde sig om människoben.

Grav 3

Riktning:	Ö-V
Nedgrävningsform:	Oval
Storlek:	1,50 x 0,70 m
Djup:	0,50 m
Fyllning:	Flammig ljusbrun/mörkbrun sand med inslag av skärvsten.
Skelett:	Kranium, tre halskotor och enstaka revben.
Kön:	-
Ålder:	Ca 7 år
Kroppslängd:	-
Övrigt:	-
Fynd:	Bränt ben (F8)
Analys:	-

Skala 1:20

Grav 4, A2283

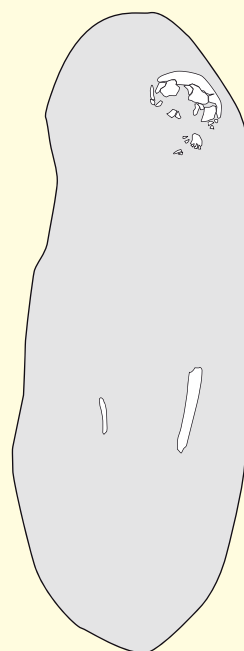
Det obrända skelettet i graven var i mycket dåligt skick och endast delar av skallen och underkäken samt fragment av lårbenen var bevarade. Samtliga identifierade ben i Grav 4 kom från den gravlagde personen. Den gravlagde låg utsträckt på ryggen med huvudet i väster.

Det analyserade skelettet var inte möjligt att könsbedöma. Individens dödsålder bedömdes vara dödsålder vara mellan 45 och 50 år. Personen har en abscess i överkäken. Abscess är en varbildning i käkbenet som kan uppstå när en pulpainfektion har spritt sig genom rotkanalen.

Förutom tre fragment bränd lera (F31) påträffades inga skelettdelar eller andra fynd i fyllningen till gravnedläggningen.

Grav 4

Riktning:	V-Ö
Nedgrävningsform:	Oval
Storlek	1,70 x 0,70 m
Djup:	0,15 m
Fyllning:	Brun humös siltig sand med inslag av skärvsten
Skelett:	Kranium, fragment av lårbenen
Kön:	-
Ålder:	45 - 50 år
Kroppslängd:	-
Övrigt:	Abscess i överkäken
Fynd:	Bränd lera (F31)
Analys:	-

Skala 1:20

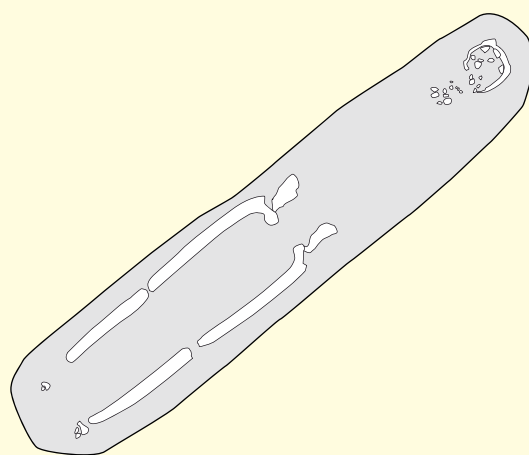
Grav 5, A5009

Det obrända skelettet i graven var i dåligt skick och endast delar av skallen och underkroppen var bevarade. Skelettet låg utsträckt på rygg med huvudet mot nordväst.

Det analyserade skelettet könsbedömdes som en kvinna. Kvinnans dödsålder bedömdes vara 18 - 22 år. Inga skelettfragment påträffades i fyllningen till gravnedläggningen.

Grav 5

Riktning:	NV-SÖ
Nedgrävningsform:	Rektangulär
Storlek:	1,73 x 0,41 m
Djup:	0,10 m
Fyllning:	Ljus gråbrun sand
Skelett:	Kranium, bäcken t o m fötter
Kön:	Kvinna
Ålder:	18 - 22 år
Kroppslängd:	-
Övrigt:	-
Fynd:	-
Analys:	-

Skala 1:20

Grav 6, A5405

Den västra delen av Grav 6 var bortgrävd vid anläggandet av grav 7. Grav 6 kan därmed konstateras vara äldre än grav 7. Det obrända skelettet i graven var i mycket dåligt skick och endast delar av skallen, underkäken, lårbenen och skenbenen bevarade. Utifrån de bevarade lårbenen och skenbenen tycks den döde legat utsträckt på rygg med huvudet i väster. Underkäken låg inte anatomiskt korrekt utan ovanpå vänster lårben på individen i Grav 7. Käken har således grävts upp när Grav 7 anlades för att sedan läggas ner i denna. Individen i Grav 6 bör således ha varit skeletterad när Grav 7 anlades. En kropp förmultnar olika fort beroende på jordmån och vattengenomströmning, men efter omkring 7 - 15 år är mjukdelarna oftast helt borta (Micozzi 1991:49; Arcini 2003:37). Grav 7 kan således antas ha anlagts tidigast 7 år efter Grav 6. Skelettet i Grav 6 har ¹⁴C-daterats med 95,4% sannolikhet till 1050 - 1260 e Kr (Ua-39623).

Det analyserade skelettet var inte möjligt att könsbedöma. Individens dödsålder bedömdes vara 16 - 20 år.

I fyllningen till gravnedläggningen påträffades ett ofullständigt förbränt skelettfragment (F60). Detta gick inte att artbestämma. Dessutom påträffades ett keramikfragment (F143) i fyllningen.

Grav 7, A5026

Grav 7 har grävts ner i och delvis grävt bort Grav 6. Det obrända skelettet låg på vänster sida, med benen uppdragna och med huvudet i väster. Skelettet i graven var i mycket dåligt skick. Delar av skallen, underkäken, vänster nyckelben, underarmarna, höftben, lårben, skenben, språngben, hälben, några ländkotor samt vänster vadben var bevarade. Samtliga identifierade ben förutom ett i Grav 7 kom från den gravlagde personen. Undantaget utgjordes av en underkäke – som sannolik härrör från Grav 6 – som låg ovanpå vänster lårben. Skelettet i Grav 7 har ¹⁴C-daterats med 95,4% sannolikhet till 1160 - 1270 e Kr (Ua-39622).

Skelettet könsbedömdes som en kvinna utifrån muskelfästet i nacken. Tandslitaget tyder på en dödsålder mellan 35 och 45 år. De 1:a bakre kindtänderna i både under- och överkäken på vänster sida var nedslitna till tandrötterna. Eftersom slitaget förekom hos motsvarande tänder i både över- och underkäken är det möjligt att det är någon särskild aktivitet som har orsakat nedslitningen av tänderna. Vad denna aktivitet skulle vara för något har dock inte varit möjligt att utrona. Ett väl läkt benbrott på övre delen av vänster lårben kunde konstateras. Frakturen har dock inte dragits rätt innan läkning vilket gör att det läkt ihop snett, med följd att mörghålan inte har passning och att en kraftig bentillväxt har skett. Det finns inga spår efter allvarlig inflammation. Kvinnan måste haltat kraftigt på grund av skadan. Kvinnans kroppslängd är beräknad till 157 cm, d v s något under medellängden för kvinnor under medeltiden i Skandinavien (Arcini 2003:56f).

Inga skelettfragment eller andra fynd påträffades i fyllningen till gravnedläggningen.

Grav 6

Riktning: V-Ö

Nedgrävningsform: Oval

Storlek: >1,20 x 0,55 m

Djup: 0,14 m

Fyllning: Ljusbrun sand

Skelett: Kranium, lårben, skenben

Kön: -

Ålder: 16 - 20 år

Kroppslängd: -

Övrigt: -

Fynd: Bränt ben (F60), Keramik (F143)

Analys: ¹⁴C-analys, 1050 - 1260 e Kr (Ua-39623)

Grav 7

Riktning: V-Ö

Nedgrävningsform: Oval

Storlek: 1,70 x 0,65 m

Djup: 0,17 m

Fyllning: Ljusbrun sand med enstaka skärersten

Skelett: Kranium, vänster nyckelben, underarmar, höftben, lårben, skenben, vänster vadben, hálbenen, några ländkotor.

Kön: Kvinna

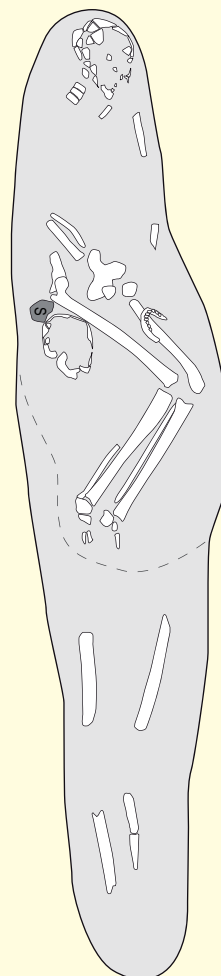
Ålder: 35 - 45 år

Kroppslängd: 157 cm

Övrigt: Snedläkt benbrott på vänster lårben. Kraftigt nedslitna kindtänder.

Fynd: -

Analys: ¹⁴C-analys, 1160 - 1270 e Kr (Ua-39622)

Skala 1:20

Grav 8, A6172

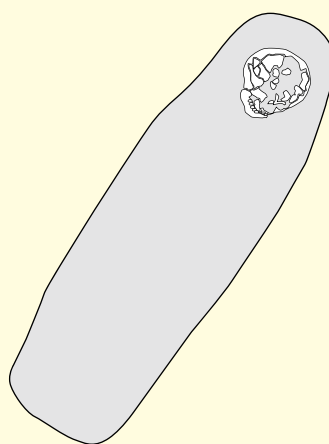
Det enda som var bevarat av skelettet var en komplett men fragmenterad skalle, underkäke samt ett par halskotor. Resten av skelettet var fullständigt förmultnat. Den gravlagde låg med huvudet i nordväst.

Det analyserade skelettet var inte möjligt att könsbedöma. Tandutvecklingen indikerade en dödsålder på ca 6 år. Den døde uppvisade porositet i övre delen av

båda ögonhålorna (*cribra orbitalia*). Denna förändring på skelettet orsakas av en reduktion av de röda blodkropparna på grund av otillräcklig nivå av järn. Porositeten är ett resultat av att kroppen försöker motverka anemin genom att öka produktionen av de röda blodkropparna. Järnbristen kan vara orsakad av brister i dieten men det kan också vara ett resultat av en sjukdom, t ex infektioner i tarmarna eller parasitangrepp. Vid diarré passerar mat

Grav 8

Riktning:	NV-SÖ
Nedgrävningsform:	Rektangulär
Storlek:	1,40 x 0,44 m
Djup:	0,21 m
Fyllning:	Ljusbrun sand med enstaka skärvsten
Skelett:	Kranium, ett par halskotor
Kön:	-
Ålder:	ca 6 år
Kroppslängd:	-
Övrigt:	<i>Cribra orbitalia</i>
Fynd:	-
Analyser:	-

Skala 1:20

snabbt förbi magen, vilket får till följd att inte tillräckligt med näring och mineraler (järn) kan tas upp (Mays 1998:142ff).

Inga skelettfragment eller andra fynd påträffades i fyllningen till gravnedläggningen.

Gravarnas kontextuella sammanhang

Eftersom området med begravingar var avgränsat och det inom undersökningsområdet inte fanns något spår som tyder på att det rör sig om en kyrkogård så bör alternativa förklaringar till varför dessa personer är begravda just på denna plats sökas. Inte heller några spår som tyder på någon kapelliknande byggnad kunde konstateras.

Hantering av de döda har under alla tider varit viktigt i det äldre agrarsamhället. Detta gällde även under den första kristna tiden. Grundregeln var att varje kristen skulle begravas vid en kyrka. Den norska Gulatingslagen från 1100-talets andra hälft och den norska Frostatingsloven (redigerad under 1200-talet men med äldre bestämmelser) anger att varje kristen man skall gravläggas vid en kyrka (Lovén & Gejrot 2003:115).

Enligt den kanoniska rätten tillkom gravrätten enbart biskopskyrkor, klosterkyrkor och församlingskyrkor. Med kristendomen blev således kyrkogården den nya begravningsplatsen. Tidigare hade de döda gravlagts på gravfält vid gården eller byn. I det skede när socknar bildades var det endast sockenkyrkan som formellt hade gravrätt. Dessförinnan bör dock en privatägd gårdskyrkas omgivning ha kunnat användas för de tidigt kristna. De äldsta säkra kristna gravsättningarna är de som påträffas på kyrkogårdarna. Helt separata kristna gravfält har inte kunnat beläggas med säkerhet i Svea- och Götalandskapen. Kristna gravområden utan kyrkobyggnad har under denna tid inte från kyrkans normativa ståndpunkt utgjort något önskvärt (Nilsson 1989:42ff; 1996:368ff).

Att få begravas i kyrkogårdens helgade mark var under medeltiden en grundläggande rättighet för varje kristen person. Att inte begravas i vigd jord var en av de värsta saker en människa kunde utsättas för. Att begravas i vigd jord var något som endast exkommunicerade (d v s de som uteslutits från det religiösa samfundets gemenskap) och hedningar kunde förvägras (Nilsson 1987:146f). Respekten för kyrkogårdens vigda jord var en av de mest fundamentala samhällsnormerna under medeltiden.

Enligt det skriftliga källmaterialet fanns ett antal kategorier som överhuvudtaget inte fick begravas på kyrkogården. Uppräkningen av dessa skiljer sig något mellan de olika lagtexterna, men i huvudsak rörde det sig om brottslingar, fredlösa, bannlysta, självmördare och hedningar. I den sistnämnda gruppen inräknades även odöpta barn (Jonsson 2009:51 med anf litt).

Peter Carelli (2009) har vid genomgång av Kulturens arkiv och samlingar identifierat ett 30-tal gravar som

anlagts i synbart rent profana bebyggelsemiljöer i Lund. Han har delat upp motiven för gravläggning i profana miljöer i två huvudgrupper; privata/individuella motiv respektive offentliga motiv.

Individuella motiv kan t ex vara då en mördare försöker gömma ett offer, då ett dödfött barn av någon anledning döls för omvärlden eller då släktingar jordar en självspilling (Carelli 2009:79). Gravar som kan beskrivas som uppkomna med offentliga motiv kan vara sådana som uppkommit i samband med att makten utövat sina straffrättigheter, t ex begravingar av avrättade individer (Carelli 2009:81).

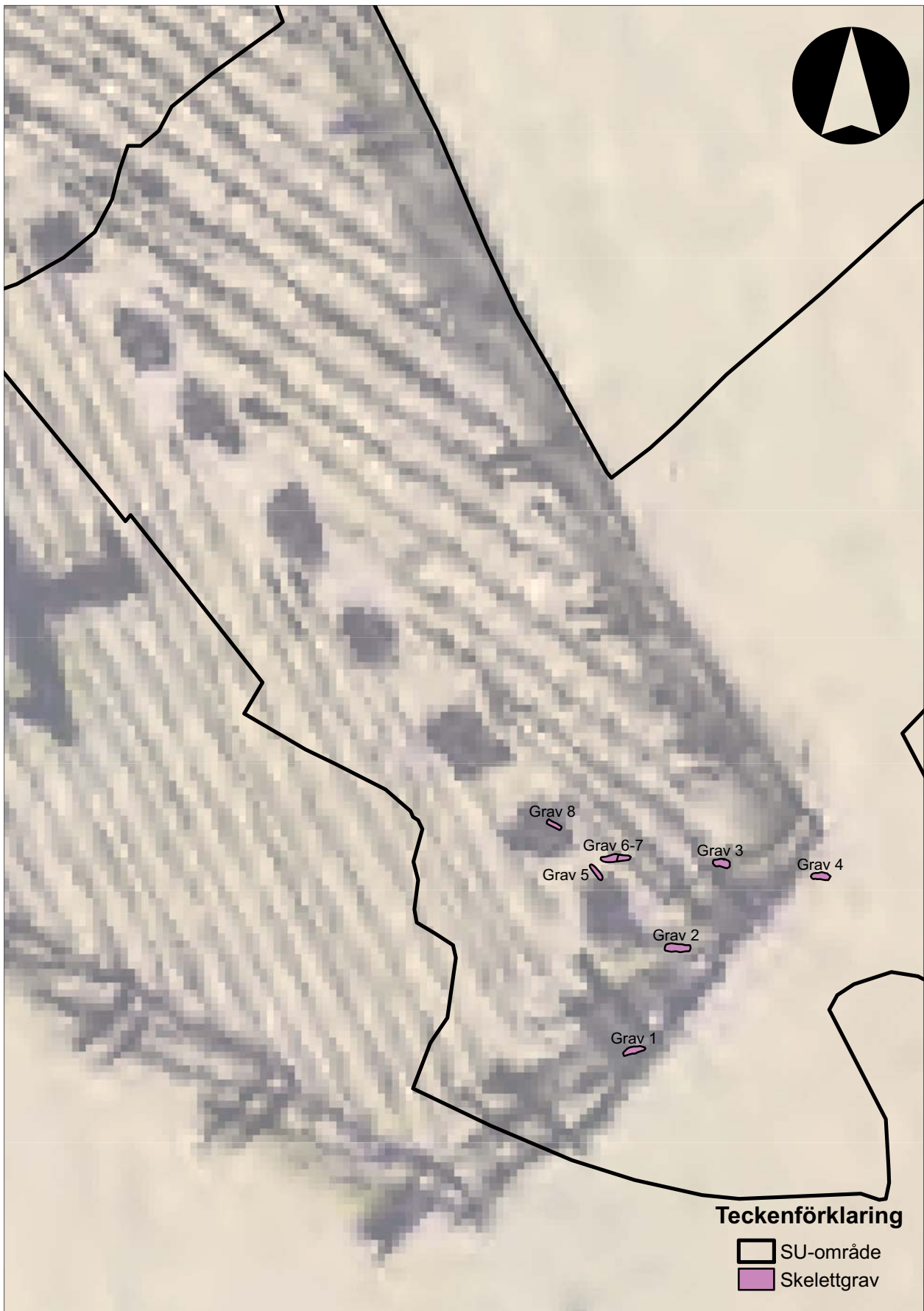
Vad är det för gravar vi funnit?

De påträffade gravarna i Rambodal låg i anslutning till vad som idag är sockengränsen mellan f d S:t Johannes och Styrstad socknar. De låg i huvudsak väster om denna sockengräns, d v s inom S:t Johannes socken, men en av gravarna låg precis på eller möjligen strax öster om gränsen. Vidare var gravarna lokaliserade inom mark som utgjorde en i utmark avskilt liggande lycka som enligt de äldsta kartorna från 1600-talet användes samfällt av Bjärby och Ånestad by. Marken utgjordes enligt dessa kartor av odlingsmark. Under 1700-talet utgjordes marken av en skogsslott som användes som beteshage. Noterbart är att 1600-talskartorna visar att strax söder om denna mark går en väg som ledde via Bjärby vidare till Styrstads kyrka. Det är inte orimligt att anta att denna väg även fanns under medeltiden. Man kan vidare anta att de begravda levtt sitt liv i Bjärby och/eller Ånestad by.

Ånestad by ligger inom f d S:t Johannes socken. Åldern för S:t Johannes har diskuterats. Det har förts fram teorier om att kyrkan är från 1100-talet, grundat på äldre utbildningar och uppmätningar. Enligt en liknande teori ska S:t Johannes vara den äldsta av de två medeltida kyrkorna, från tidig medeltid, medan S:t Olai skulle ha skulle ha anlagts när Norrköping fick stadsrättigheter år 1350 (Hedvall & Lindeblad 2009:116).

Bjärby tillhör däremot Styrstad socken. Styrstad socken förekommer i källorna för första gången år 1356. Den första stenkyrkan uppfördes någon gång under 1100-talet och bestod av långhus, kor och västtorn. Till stora delar revs den äldre kyrkan och endast ett par partier av de nuvarande syd- och nordmurarna vittnar om denna (Nisbeth 1965:3f).

Stefan Brink har i flera uppsatser och studier behandlat sockenbildningen i Norden och konstaterar att den systematiska sockenorganisationen hör samman med införandet av tiondet, den ojämförligt viktigaste av de kyrkliga inkomsterna (Brink 1991:120). Det råder dock osäkerhet om när tionden infördes i olika delar av landet. I ärkebiskop Andreas Sunesens skyddsbrev för Nydala kloster 1201-1215 sägs att redan biskop Gisle,

Figur 25. Utsnitt ur 1636 års karta (LMS akt D163-40:d4) med undersökningsområdet och gravarna markerade. Skala 1:500.

död omkring 1160, överförde sitt tionde för klostrets egendomar och nybyggen till Nydala konventet (SDHK 294, DS 119). Möjligt infördes fattigtionden i Östergötland omkring 1200, vilket skulle ge en bakre gräns för sockenorganisationen (Tollin 2010:46 med anf litt).

Hur kan man tolka skelettgravarna i Rambodal? Det är knappast sannolikt att svaret finns att söka i det som Peter Carelli definierar som individuella motiv. Vidare rör det sig sannolikt inte om avrättade personer. Inga spår av våld förekommer på skeletten. Dessutom talar köns- och ålderssammansättningen emot en sådan förklaring.

Om vi förutsätter att skeletten tidsmässigt hör hemma i andra hälften av 1100-talet, vilket ¹⁴C-dateringarna indikerar, så ska dessa personer enligt normen vara begravda på en kyrkogård. Om gravarna tillkommit efter sockenbildningen, så bör personerna ha begravts vid sockenkyrkan (antingen vid Styrstads kyrka eller möjligen vid S:t Johannes kyrka). Att de inte ligger där bör ses som något utanför normen. Om de härrör från tiden innan sockenbildningen kan de ha begravts vid en gårdskyrka.

Det är intressant att de ligger vid en sockengräns, i utmark och på mark som nyttjats av två olika bebyggelseenheter. Dessa tre faktorer bör inte ses som en slump. I Storbritannien har man haft separata kyrkogårdar för avrättade personer, brottslingar och socialt utstötta. Dessa låg ofta på gränser mellan bosättningar eller på hundaregränser (Reynolds 1998:116ff, 2002:171ff). Människor som av skilda orsaker inte fick begravas på kyrkogården hänvisades på Island till ett pilskotts avstånd från gränsen till bebyggt område, där det fanns varken åker eller äng (Grågas I 2:12; AK 18, 18, NGL 5:29). Dessa människor blev dock i svenska landslagar blott hänvisade till att ligga utanför kyrkogården (Nilsson 1989:279ff).

Har det funnits en gårds-/bykyrkogård vid Rambodal? Vad talar för och emot? Det är svårt att bedöma i vilken utsträckning det funnits gårdskyrkor uppförda på privata initiativ i olika delar av landet och i vilken utsträckning det förekommit kristna begravningsplatser utan anknytning till någon kyrkobyggnad (Nilsson 1996:382). I Jämtland förekommer ibland kristna begravningsområden inom gamla hedniska gravfält (Gråslund 1996:29ff). Det förefaller som att det även i Mälardalen har förekommit kristna begravingar utan kyrkobyggnader (Andersson 1997:76ff). De tidigkristna begravningsplatserna i Götaland var i flera fall äldre än stenkyrkorna. Gravar i egenkyrkor och begravningsplatser från omkring 1100 har påträffats på flera håll i västra Östergötland. Vårt att nämnas i detta sammanhang är undersökningen av en kristen begravningsplats i Björned, Ångermanland, där 28 individer som har legat mer eller mindre *in situ* konstaterades. Enligt ¹⁴C-metoden daterades begravningsplatsen i Björned från åtminstone 900-talet till 1200-talet. Av armställningarna att döma så borde tyngdpunkten i dateringen emellertid ligga i 1200- och 1300-talen. Någon

begränsning av kyrkogården eller några faktiska rester efter någon kyrka påträffades inte. Ett i stort sett gravtomt område har tolkats som platsen för en kyrkobyggnad. Sannolikt har fler än 60 individer varit gravlagda i Björned och förmodligen har platsen varit en gårds begravningsplats. Av de könsbedömda individerna är de flesta män. Detta beror sannolikt på att kyrkogården har varit köns-segregerad och att endast den södra (manliga) delen har undersökts (Grundberg & Hårding 2003). Från Öland finns belägg på sena begravingar på äldre gravfält. Från flera socknar – Köping, Kastlösa, Hulterstad och södra Möckleby – finns det belägg på sena gravar utan kontakt med kyrka eller kyrkogård, som utifrån fynd daterats till slutet av 1100-talet som tidigast (Gråslund 1994). Det finns dock kyrkor och kyrkogårdar på Öland som är betydligt äldre än så (Boström 1972:15, 570). Även på norra Öland finns det belägg för att man begravdes på äldre gravfält fortfarande på 1600-talet och även senare på grund av att kyrkan ansågs ligga för långt borta (Gustavsson 1953:4; Johansson 1963:38, 45f). Ett intressant material att jämföra i detta sammanhang är de mycket sena bygravfälten i Estland som användes samtidigt som kyrkogårdar. Platsnamn från dessa tyder dock på att de i många fall fanns ett kapell på flera av dessa bygravfält. Oftast var det avståndet till kyrkan som styrde om man begravdes vid byn eller kyrkogården (Valk 1992:203ff; 1995:131ff).

Det verkar som om de äldre egenkyrkorna generellt övergick till att bli sockenkyrkor i början av 1200-talet. Detta stöds av en notis från det pävliga sändebudet Vilhelm av Sabinas besök i Östergötland 1247. Innebörden var att en del av sockenkyrkornas tionde skulle överföras till domkyrkans byggnadskassa eftersom stiftets kyrkor var färdigbyggda (KLN 18 sp 297).

I Rambodal är området med begravingar väl avgränsat. Det finns inga arkeologiska lämningar i närheten av gravarna som tyder på att det ska ha funnits varken kapell eller kyrkobyggnad på platsen. Vidare får avståndet både till kyrkan i Styrstad och till S:t Johannes kyrka ses som överkomlig. Det äldre kartmaterialet visar vidare att åtminstone redan på 1600-talet fanns det en väg som sträckte sig från platsen vidare via Bjärby till Styrstad kyrka. Det fanns således inga geografiska orsaker till att de är begravda på denna plats. Orsaken till begravingarna måste således sökas i andra motiv.

En tanke som uppkommit är att de döda har begravts efter att någon farsot slagit till. Det finns exempel även från senare historisk tid på hur de som dog av farsoter inte begravdes på kyrkogården. Ett exempel på detta är från den sista pestepidemin i Sverige under åren 1710 och 1711. Den 8 november 1710 utfärdade Kungliga rådet direktiv som innebar att de som dött i pest skulle iförda i sina gängkläder och tillsammans med sina sängkläder, utan ceremonier begravas i närmaste kulle. Detta skapade

givetvis kraftiga reaktioner hos folk och myndigheterna uppmanade prästerskapet att tona ner betydelsen att jordfästas i vigd jord (Jacobsson 2006:14).

I samband med pesten som drabbade Linköping 1711 finns uppgifter om att pestoffer begravdes utanför staden, vid Kampen. Pestkyrkogården är utritad på ett par 1700-talskartor, dels en karta som upprättades peståret 1711 som ett förslag till justering av den väg som motsvarar dagens Västra vägen (LMS akt D64-1:10), dels en karta över stadens ägor daterad 1732 (LMS akt D64-1:19).

Det finns vidare exempel på att man vid tider för farsoter har grävt ner de döda betydligt grundare än vad normen normalt var. Ett exempel på detta är en gravplats vid Holje by i Olofström för pestoffren från den sista pestepidemin i Sverige (Jacobsson 2006:17).

Sjukdomar kunde också ses som Guds straff. Ett exempel på detta är spetälska. Uppfattningarna om spetälska under medeltiden förefaller ha skiljt sig åt. I gamla testamentet omnämns sjukdomen *tsara'ath*, som i översättning har samma innebörd som spetälska, som ett syndastraff från Gud (Mogren 1984:3). Dessa uppfattningar var vanligt förekommande inom den medeltida kristenheten. De spetälska benämns i litteraturen ofta som ett hot mot samhället, inte bara för sin sjukdoms skull, utan även för sitt moraliskt fördärvade och ondsinta leverne (Brody 1974:52ff).

Det förefaller som att de spetälska, även i kyrkliga sammanhang, redan tidigt har varit socialt och ideologiskt stigmatiserade. Synen på de spetälska som något främmande, något utanför det egentliga samhället, lyser igenom under hela medeltiden. Då hospitalen börjar uppföras placeras de i de allra flesta fall utanför staden, med en tillhörande kyrkogård där de avlidna från hospitalet gravläggs. Redan innan hospitalens uppkomst förefaller det som att skillnad görs var på kyrkogården man begravs om man är spetälsk eller inte. Andrén kan i sin uppsats "Ad Sanctos - De dödas plats under medeltiden" visa att på de tidiga kyrkogårdarna i Lund (från 1000- och 1100-talen) gravläggs de leprasjuka så gott som alltid i kyrkogårdens kant, ofta på kyrkans norrsida (Andrén 2000:12ff). Det tycks som att de spetälska redan tidigt i mångt och mycket är att se som socialt exkommunicerade.

Även digerdöden ansågs som Guds straff. Även om pesten skördade många till synes oskyldiga, t ex små barn, kunde detta förklaras med att de små barnen skulle ha haft åtskilliga år att synda i sitt framtida liv och att de genom sin tidiga bortgång frälstes från evig fördömmelse (Harrison 2000:218ff).

Att se sjukdomar som något straff för synder och något som man som individ eller kollektiv hade dragit på sig själv var således inte främmande för den medeltida människan.

På skeletten i Rambodal finns dock inga spår av sjukdomar som skulle kunna belägga att de dött i någon form av farsot. Eftersom Grav 7 sannolikt också anlades minst ett årtionde efter Grav 6 får farsotsförklaringen anses som mindre trolig. Man för således söka vidare för att hitta motivet till att de döda i Rambodal är begravda på denna plats.

En fundering som uppkommit under rapportarbetet är om det rör sig om trälar. Det ringa gravdjupet skulle kunna tolkas som att mindre omsorg än normalt lagts vid begravningen av individerna i Rambodal.

Slavar köptes och såldes i Skandinavien, ofta likt kreatur med vän och vittne för att intyga att allt gått rätt till. Detta framgår tydligt av bl a götalandsslagarna och Gutalagen (Olsson 1999:32 med anf litt). I Norden försvann gradvis träldomen under tidig medeltid. I Sverige omtalas träldom i de flesta landskapslagarna från slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet, men inte i Magnus Erikssons landslag från omkring 1350 (Lindkvist 2006:129). 1335 utfärdades, under kungens eriksgata, en stadga i Skara, som förbjöd att någon född av kristen kvinna eller man i Västergötlands och Värmlands lagsaga skall vara eller kallas träl (SDHK 4113, DS 3106). Magnus Johansson (Ängel) i Frövi gav år 1292 i sitt testamente friheten åt alla sina trälar och trälinnor (SDHK 1573, DS 1737). Det finns en mängd ytterligare testamenten som upprättats under andra hälften av 1200-talet och första årtiondet av 1300-talet där det uppges att trälar ska frigges (SDHK 897, 962, 1005, 1075, 1121, 1222, 1231, 1238, 1269, 1292, 1337, 1389, 1518, 1600, 1840, 2061).

De norska medeltidslagarna stadgar den sociala ordningen på kyrkogården från takdroppet och utåt. I Borgatings- och Eidsivatingslagarna, nedskrivna på 1200-talet men med anor ned i 1000-talet (Rindal 1995:8ff, 2004:108ff), finns de tydligaste exemplen på att den sociala skiktningen var förhärskande även in i döden. I Borgatingslagen kan man bl a läsa att trälar samt män som sköljts upp på stranden och hade "håret klippt på norrönt vis" skulle begravas ytterst, närmast kyrkogårdsmuren. I den äldre upplagan av Eidsivatingslagen finns i stora drag samma text (Gejvall 1960:121; Nilsson 1989:134ff). Maria Cinthio har studerat kyrkogårdarna i Lund. Hon konstaterar en social indelning, men gör även en etnisk koppling. Hon menar att det varierande gravskicket med träkol, käppar m m kan representera inflyttade engelsmän samt "importerade trälar", och att de även begravdes på skilda kyrkogårdar (Cinthio 1999:36f, 2002:117ff). Man kan konstatera att även trälar enligt normen skulle begravas på kyrkogården, även om deras placering inom denna var att betrakta som sämre. Kristna trälar bör således ha begravts på den ordinarie kyrkogården.

Är det således personer som inte tillhörde den katolska tron som ligger i Rambodal? Med tanke på de svenska krigs-/korstågen på 1200-talet i det hedniska Baltikum (Harrison 2005:339:ff), ortodoxa Ryssland (Harrison 2005:403ff) och i Finland är det inte orimligt att anta att trälar från dessa länder tagits (Harrison 2005:339ff, 427, 403ff). I Asmund Langs testamente från 1310 kan läsas att han ger frihet samt en häst åt en person med namnet Karelo (SDHK 2337, DS 1656). Clara Nevéus menar att det inte är alltför djärvt att anta att denna man var en karelare som tagits som krigsbyte under de skorstågen (Nevéus 1974:137, 188). De ovan nämnda krigstågen under 1200-talet genomfördes tidsmässigt efter att begravingarna anlades i Rambodal, men det finns källor som tyder på att korståg i Finland kan ha förekommit redan under 1100-talet (Harrison 2005:422f).

Vid en kulvertgrävning i Lund år 1960 framkom i sydöstra delen av nuvarande Bantorget en grupp gravar. Inom ett område av cirka 10 löpmeter framkom elva identifierade gravar. Gravarna kan morfologiskt betecknas som ordinära kristna gravar då samtliga individer låg på rygg med huvudena i väster. Dateringsunderlaget var magert, men det verkar som gravarna tillkommit någon gång under 1200-/1300-talen. Anledningen till att de betraktas som profana gravar är att det saknas en kyrklig institution i omedelbar närhet. En tänkbar tolkning är att gravarna tillhörde en mindre kristen kongregation utan egentlig kyrkobyggnad, kanske endast ett mindre kapell, eller rent av en särskild begravningsplats för icke-kristna, som avlidit vid besök i Lund och som kommit att gravläggas enligt kristna normer men inte i vigd jord (Carelli 2009:82f med anf litt).

Det går inte att utesluta teorin att de personer som ligger begravda i Rambodal inte tillhörde den katolska tron. Att de ligger med huvudet i olika vädersträck tyder på detta. Ett av skeletten ligger vidare i hockerställning, vilket inte är enligt kristen sed. Att det i så fall rör sig om trälar är inte heller osannolikt. Hade det däremot rört sig om katolska trälar bör dessa ha varit begravda vid en kyrka. Denna tredje förklaring får således ses som ett spår man kan fortsätta arbeta med i framtida arbeten.

Sammanfattande tolkning av de medeltida skelettgravarna

Totalt påträffades inom slutundersökningsområdet åtta gravar med obrända skelett *in situ*. Samtliga gravar var ommarkerad ovan mark. Gravarna var generellt sett mycket grunda. De var lokaliserade inom ett ca 400 m² stort område i den södra delen av slutundersökningsområdet.

Tre av skeletten har ¹⁴C-analyserats till tidig medeltid. En av gravarna (Grav 7) hade skurit en annan (Grav 6),

vilket tyder på att begravingarna skett vid skilda tillfällen. ¹⁴C-dateringarna visar att det är sannolikt att den grav som har den äldsta dateringen (Grav 2) inte anlades senare än 1160 e Kr. Dateringen av den yngsta gravan (Grav 7) kan möjligen dras bakåt till 1160 e Kr. Undertecknad anser att det är mest troligt att gravarna är anlagda inom en relativt kort period. Om ¹⁴C-dateringarna antas vara korrekta har begravingarna i så fall anlagts under andra hälften av 1100-talet.

De gravlagda individerna var av varierande åldrar. Tre av individerna är barn. Dessutom påträffades en individ som var mellan 16 och 20 år vid tiden för döden. De övriga fyra var vuxna. Tre av dessa var möjliga att könsbestämma som kvinnor. Den fjärde vuxna personen var inte möjlig att könsbestämma. Men tendensen är dock att de personer som begravdes i Rambodal var kvinnor och barn.

De påträffade gravarna i Rambodal låg i anslutning till vad som idag är sockengränsen mellan f d S:t Johannes och Styrstad socknar. Vidare var gravarna lokaliserade inom mark som utgjorde en i utmark avskilt liggande lycka som enligt de äldsta kartorna från 1600-talet användes samfällt av Bjärby och Ånestad by. Noterbart är att 1600-talskartorna visar att strax söder om denna mark går en väg som ledde via Bjärby vidare till Styrstads kyrka. Det är inte orimligt att anta att denna väg även fanns under medeltiden. Man kan vidare anta att de begravda levtt sitt liv i Bjärby och/eller Ånestad by.

Eftersom området med begravingar är avgränsat och det inom undersökningsområdet inte finns något spår som tyder på att det rör sig om en kyrkogård så har alternativa förklaringar till varför dessa personer är begravda just på denna plats sökts. Det finns inga arkeologiska lämningar i närheten av gravarna som tyder på att det ska ha funnits varken kapell eller kyrkobyggnad på platsen. Vidare får avståndet både till kyrkan i Styrstad och till S:t Johannes kyrka ses som överkomlig. Det fanns således inga geografiska orsaker till att de är begravda på denna plats. Orsaken till begravingarna måste således sökas i andra motiv.

Det är inte sannolikt att de begravda i Rambodal är avrättade personer. Inga spår av våld förekommer på de bevarade skelettdelarna. Vidare talar köns- och ålderssammansättningen emot en sådan förklaring.

En annan tanke som uppkommit är att de döda har begravs efter att någon farsot slagit till. På skeletten i Rambodal finns inga spår av sjukdomar som skulle kunna belägga att de dött i någon form av farsot. Eftersom Grav 7 sannolikt också anlades flera år efter Grav 6, får farsotförklaringen anses som mindre trolig.

En fundering som uppkommit under rapportarbetet är om det rör sig om trälar. Det ringa gravdjupet skulle kunna tolkas som att mindre omsorg än normalt lagts

vid begravningen av individerna i Rambodal. Enligt de medeltida lagstexterna skulle dock även trälar begravas på kyrkogården. Är det således personer som inte tillhörde den katolska tron som ligger i Rambodal? Att de ligger med huvudet i olika väderstreck kan tyda på detta. Ett av skelett ligger vidare i hockerställning, vilket inte är enligt kristen sed. Att det i så fall rör sig om trälar är inte heller osannolikt. Denna tredje förklaring får således ses som ett spår man kan fortsätta arbeta med i framtida arbeten.

Kommande arbeten

Resultatet i denna rapport kommer att bearbetas vidare. Bland annat planeras djupare studier av det rika keramikmaterialet och jämförelser med andra bronsåldersboplatser där spår av gjutning förekommer. Vidare kommer vidare studier göras för att om möjligt finna en förklaring till varför det förekommer tidigmedeltida begravningar på platsen samt försöka förklara vad det är för människor som begravts i Rambodal. En intressant aspekt att fördjupa sig i är varför det tycks vara endast kvinnor och barn som begravts på platsen.

Ambitionen är också att fördjupningsstudierna ska resultera i två eller tre artiklar i skilda publikationer. Dessa artiklar är tänkta att i omarbetad form även ingå i en vetenskaplig rapport. Rapporten ska även innehålla ett analyserande kapitel där de skilda artiklarna knyts samman till en helhet. Dessutom skall den innehålla en kortare lättläst sammanfattning. Den vetenskapliga rapporten publiceras i Östergötlands museums skriftserie. Målgruppen för den vetenskapliga rapporten är arkeologer och en intresserad allmänhet.

Efter att alla analyser är utförda och resultat föreligger ska en slutrapport skrivas. Den kommer att innehålla en kortfattad redovisning och värdering av måluppfyllningen av samtliga moment och aktiviteter som specificeras i undersökningsplanen. Slutrapporten ska ge en helhetsbild av de insatser som gjorts vad gäller fältarbetets olika moment och rapporteringens olika delar. I slutrapporten redovisas även de publika insatserna som genomförts.

Referenser

Tryckta källor

- Andersson, G. 1997. *Valsta gravfält. Arlandabanan. Arkeologisk undersökning*. Vol 1. Rapport UV Stockholm 1997:9. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Andrén, A. 2000. Ad Sanctos - de dödas plats under medeltiden. *Hikuin* 27. s 7-26.
- Arcini, C. 1999. *Health and disease in early Lund. Osteopathological studies of 3,305 individuals buried in the cementary area of Lund 900-1536*. Archaeologica Lundensia, 8. Lund. Diss.
- Arcini, C. 2003. *Åderförkalkning och portvinstår. Välfärdsjukdomar i medeltidens Åhus*. Riksantikvarieämbetet arkeologiska undersökningar skrifter 48. Stockholm.
- Borna-Ahkvist, H. 2002. *Hällristarnas bem. Gårdsbebyggelse och struktur i Pryssgården under bronsålder*. Riksantikvarieämbetet arkeologiska undersökningar skrifter 42.
- Borna-Ahkvist, H., Lindgren-Hertz, L. & Stålblom, U. 1998. *Pryssgården från stenålder till medeltid. Arkeologisk slutundersökning RAÄ 166 och 167 Östra Eneby socken, Norrköpings kommun, Avdelningen för arkeologiska undersökningar*. Rapport UV Linköping 1998:13. Linköping.
- Boström, R. 1972. *Förra kyrkor*. Sveriges kyrkor 142. Stockholm.
- Brink, S. 1991. Sockenbildning i Sverige. *Kyrka och socken i medeltidens Sverige*. Red. Ferm, O. Studier till det medeltida Sverige 5. Stockholm.
- Brody, S. N. 1974. *The Disease of the soul - Leprosy in medieval literature*. London.
- Carelli, P. 2009. Inte som alla andra. Profana gravar i medeltidens Lund. *I tillvarons gränsland. Perspektiv på kroppen mellan liv och död*. Red. Ekengren, F. & Nilsson Stutz, L. Acta Archaeologica Ludensia, Series altera in 8°, Nr. 60. Nordic TAG Lund 2005. s 76- 90.
- Carlsson, T. 2011. *Ett skärnstensskepp vid Stora Sjögestad*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst rapport 2011:133. Linköping.
- Cinthio, M. 1999. The archeological context - by Maria Cinthio. Kapitel 2 i Arcini, C. 1999.

- Cinthio, M. 2002. *De första stadsborna. Medeltida gravar och människor i Lund*. Eslöv: B. Östlings bokförlag, Symposion.
- Claréus, C. 1987. *Invid fornlämning 5, Ånestad, Norrköpings kommun, Östergötland. Antikvarisk schaktkontroll*. RAÄ, UV Mitt.
- DS = Diplomatarium Suecanum
- Eriksson, T. & Grandin, L. 2008. Brons – den gyllene metallen. Ur: *Mellan himmel och jord. Ryssgården, en guldskimrande bronsåldersmiljö i centrala Uppland*. Arkeologi E4 Uppland. Volym 5. (Red: Hjärthner-Holdar, E., Eriksson, T. & Östling, A.). Riksantikvarieämbetet, UV GAL. Uppsala.
- Franzén, G. 1937. *Vikbolandets by- och gårdsnamn 1*. Uppsala.
- Franzén, G. 1982. *Ortnamn i Östergötland*. Stockholm.
- Franzén, G. 1991. *Ortnamnen i Östergötland. Del 15. Lösings härads*. Skrifter utgivna genom ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser A: Sveriges ortnamn. Ortnamnsarkivet i Uppsala.
- Gejvall, N-G. 1960. *Westerhus. Medieval population and church in the light of skeletal remains*. Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Monografier 43. Lund. Diss.
- Goldhahn, J. & Østgård, T. 2007. Dödens hand – en essä om brons- och hållsmed. Ur: *Rituelle specialister i brons- og jernalderen*. Göteborg: Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Göteborgs universitet
- Grágás. *Islæðernas lovbog i fristadens tid*. 1. Udg af Finsen. Kjøbenhavn. 1850.
- Grundberg, L. & Hårding, B. 2003. *Arkeologisk undersökning av en medeltida begravningsplats och boplats från järnåldern, RAÄ 23 och 97 Torsåkers socken, Ångermanland. Del 1 och 2. Fornlämning RAÄ 23. Fastighet Hjärtnäs 5:1. Socken, Torsåker. Kommun, Kramfors. Landskap, Ångermanland*. Rapport 2003:4. Länsmuseum Västerbotten.
- Gräslund, A-S. 1994. Graves as evidence of Christianisation. *Prehistoric graves as a source of information. Symposium at Kastlösa, Öland, May 21-23, 1992*. Ed. Stjernquist, B. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens konferenser 29. Stockholm.
- Gräslund, A-S. 1996. Kristna inslag i Jämtlands vikingatid. *Jämtlands kristnande*. Red Brink, S. Projektet Sveriges kristnande 4. Lunne böcker. Uppsala. s 21-44.
- Gustawsson, K. A. 1953. Bebyggelse under järnålder. *Det medeltida Öland*. Provtryck ur en historisk - antikvarisk översikt av ”Det medeltida Sverige” utgivet av den K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien tillsatta kommittén. Stockholm.
- Harrison, D. 2000. *Stora döden. Den värsta katastrof som drabbat Europa*. Ordfront förlag. Stockholm.
- Harrison, D. 2005. *Gud vill det! Nordiska korsfarare under medeltiden*. Ordfront förlag. Stockholm.
- Hauptman Wahlgren, K. 2002. *Bilder av betydelse. Hällristningar och bronsålderslandskap i nordöstra Östergötland*. Stockholm Studies in Archaeology 23.
- Hedvall, R. & Lindeblad, K. 2009. *Det medeltida Östergötland. En arkeologisk guidebok*. Lund.
- Helander, A. 2005. *Kv Sällskapsdansen. S:t Johannes socken, Norrköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk undersökning. Dnr 423-2102-1999*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst rapport 2005:47. Linköping.
- Helander, C. 2009. *Ett flatmarksgravfält från yngre bronsålder och äldre järnålder på Vikbolandet. Inför busbyggnation inom Agetomta 2.3, RAÄ 159, Styrstads socken, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Särskild undersökning. Dnr 423-3418-2005*. UV Öst rapport 2009:50. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV). Linköping.
- Helander, A & Zetterlund, P. 1997. *Västra Bökestad. Gravfält och bronsgjuteri. Arkeologisk slutundersökning. RAÄ 117-118, Linköpings stad och kommun, Östergötland*. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet, UV Linköping, Rapport 1997:24. Linköping.
- Hörfors, O. 2006. *Tåby skola. RAÄ 122 och ÖLM 1, Tåby 6:2, 7:1 och Tåby Ljunga, Tåby socken, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologisk undersökning. Rapport 2006:70*. Östergötlands länsmuseum, Kulturmiljöavdelningen. Linköping.

- Hörfors, O. 2009. *Planerad nybebyggelse inom Rambodal. Intill RAÄ5, Ärtflyet 1, f d S:t Johannes socken, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2.* Östergötlands museum rapport 2011:75. Linköping.
- Jacobsson, B. 2006. Pestbacken. I: Arcini, C., Jacobsson, B. & Persson, B. 2006. *Pestbacken*. Riksantikvarieämbetets förlag. Stockholm. s 7-32.
- Johansson, S. 1963. Rungäla, Åker och Ebbeskog - fornborg och järnåldersbyar. *Ölands bygd*. Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförening, årsbok 1963.
- Jonsson, K. 2009. Tills döden skiljer oss åt... Sociala markörer i medeltida gravskick i Västerhus på Frösön, Löddeköpinge i Skåne och Peterskyrkan i Tönsberg. *Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning*. (Red. Iregren, E., Alexandersen, V. & Redin, L). Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Kaliff, A. 1999. *Arkeologi i Östergötland. Scener ur ett landskaps förhistoria*. Opia 20. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet. Uppsala.
- Kaliff, A., Björkhager, V., Carlsson, T. & Skjöldebrand, M. 1995. *Ringebu. En grav- och kultplats från yngre bronsålder. Arkeologisk undersökning, RAÄ 6, Kvillinge sn, Norrköpings kommun, Östergötland*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Linköping 1995:51. Linköping.
- Kieffer-Olsen, J. 1990. Middelalderens gravskik i Danmark - en arkeologisk forskningsstatus. *Hikuin 17*. s 85-112.
- KLNM = *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till nordisk medeltid*. 1956-1978. Band I-XXII. (Red J. Granlund).
- Lagerstedt, A. & Lindwall, L. 2009. *Karlsborg - En urnebegravning under bronsålder och aktiviteter kring några stensträngar under äldre järnålder*. Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2224.
- Larsson, M. 1991. *Arkeologisk utredning i form av fosfatkartering. Östergötland, S:t Johannes socken, Norrköpings kommun, Rambodal. 1990*. Riksantikvarieämbetet. Byrån för arkeologiska undersökningar. Rapport.
- Larsson, M. G. 1999. Ett ödesdigert vikingatåg – Ingvar den vittfarnes resa 1036-1041. *Vikingar i Österled*.
- Lindkvist, T. 2006. *Sveriges medeltida europeisering*. GUP (Göteborgs universitets publikationer). <http://hdl.handle.net.2077/508>.
- Lovén, C. & Gejrot, C. 2003. Gravar under kyrkmurar. *Hikuin 30*. s 115-122.
- Lundström, P. 1965. *Gravfälten vid Fiskeby i Norrköping II. Fornlämningar och fynd*. Uppsala.
- Lundström, P. 1970. *Gravfälten vid Fiskeby i Norrköping I. Studier kring ett totalundersökt komplex*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Uppsala.
- Mays, S. 1998. *The archaeology of human bones*. London.
- Micozzi, M. S. 1991. *Postmortem change in human and animal remains*. Illinois.
- Mogren, M. 1984. *Spetälska och spetälskehospital i Norden under medeltiden*. C/D-uppsats vid Institutionen för medeltidsarkeologi. Lunds Universitet.
- Nevéus, C. 1974. *Trälarna i landskapslagarnas sambälle: Danmark och Sverige*. Studia historica Upsaliensis 58. Uppsala. Diss.
- NGL = *Norges gamle love intil 1387*. Ed. Keyser, R & Munch, P. A. 1-5. Christiania 1846-1895. Del 1 och 5.
- Nilsson, B. 1987. Död och begravning. Begravnings-skicket i Norden. *Tanke och tro. Aspekter på det medeltidens tankevärld och fromhetsliv*. Studier i det medeltida Sverige 3. Stockholm. s 133-150.
- Nilsson, B. 1989. *De sepulturis. Gravrätten i Corpus Iuris Canonici och i medeltida nordisk lagstiftning*. Bibliotheca theologiae practicae 44. Kyrkovetenskapliga studier. Stockholm.
- Nilsson, B. 1996. Från gravfält till kyrkogård: förändringar och variation i gravskicket. *Kristnandet i Sverige: gamla källor och nya perspektiv*. Red. Nilsson, Bertil. Projektet Sveriges kristnande 5. Lunne böcker, Uppsala. s 349-385.
- Nilsson, Per. 2002a. *Brännestad planområde. Brännestad, Norrköpings stad samt Styrstads socken, Norrköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk utredning etapp 1. Dnr 421-777-2002*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Öst 2002:31. Linköping.

- Nilsson, Per. 2002b. *Boplatslämningar vid Brännestad. Arkeologisk utredning, etapp 2 och förundersökning*. Riksantikvarieämbetet, UV Öst. Rapport 2002:32. Linköping.
- Nilsson, Per. 2002c. *Boplatslämningar vid planerad gång- och cykelväg mellan Brännestad och Rambodal. Arkeologisk förundersökning*. Riksantikvarieämbetet, UV Öst. Rapport 2002:33. Linköping.
- Nilsson, Per. 2003. *Ny bussgata mellan Ånestad och Rambodal nära gravfältet RAA 5. Ånestad-Rambodal, f d S:t Johannes socken, Norrköpings kommun, Östergötland*. Riksantikvarieämbetet, UV Öst. Rapport 2003:49. Linköping.
- Nilsson, Per. 2007. *Brännestad/Bjärby. Komplettering till tidigare utförd utredning. Styrstad socken, Norrköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk utredning, motsvarande etapp 1. Dnr 421-2997-2007*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst Rapport 2007:78. Linköping.
- Nilsson, Per. 2010. Reused rock art: Iron Age activities at Bronze Age rock art sites: In: *Changing pictures: Rock art traditions and visions in northernmost Europe*. Fuglesvedt, I. Goldhahn, J. & Jones, A. (eds). Oxbow. Exeter.
- Nilsson, Pia. 2000. *Ett järnåldersgravfält vid Rambodalsskolan. Norrköpings och S:t Johannes socknar, Norrköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning*. Riksantikvarieämbetet UV Öst. Rapport 2000:20. Linköping.
- Nisbeth, Å. 1965. *Kyrkobeskrivning över Styrstad kyrka. Linköpings stifts kyrkor. Korta vägledningar*. Linköping.
- Nordén, A. 1925. *Östergötlands bronsålder. Beskrivande förteckning med avbildningar av lösa fynd i offentliga och enskilda samlingar, kända gravar samt hållristningar*. Henric Carlssons Bokhandels Förlag. Linköping.
- Nyberg, P. 2007a. *Rambodal 1:3 m fl. Rambodal 1:3 m fl, Styrstad och f d S:t Johannes socknar, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologisk utredning etapp 1*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2007:40. Linköping.
- Nyberg, P. 2007b. *Rambodal 1:3 m fl. Styrstad och f d S:t Johannes socknar, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologisk utredning etapp 2*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2007:89. Linköping.
- Nyberg, P. 2008. *Rambodal 1:3. Styrstad sn, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2008:121. Linköping.
- Olsson, M. 1999. *Vikingatida trældom. Om slaveriets plats i Skandinaviens ekonomiska historia*. Lunds Papers in Economic History. No. 67. Department of Economic History, Lund University. Lund.
- Pietrusewsky, M & Toomay Douglas, M. 2002. *Ban Chiang, a prehistoric village site in northeast Thailand. I: The human skeletal remains*. University of Pennsylvania.
- Reynolds, A. 1998. *Anglo-Saxon law in the landscape. An archaeological study of ybe old english judicial system*. University Collegy London, Institute of Archeology. London. Diss.
- Reynolds, A. 2002. Burials, Bounderies and Charters in Anglo-Saxon England: A Reassessment. *Burial in Early Medieval England and Wales*. Ed. Lucy, C. & Reynolds, A. The Society for Medieval Archaeology Monograph Series: No 17. Society for Medieval Archaeology. London. s 171-194.
- Rindal. M. 1995. *Dei norske mellomalderlove. Alder, overlevning, utgåver. Skriftleige kjelder til kunnskap om nordisk mellomalder*. KULTs skriftserie nr. 38. Noregs forskningsråd. Oslo. s 7-20.
- Rindal. M. 2004. *Dei eldste norske kristenrettane. Religiønskiftet i Norden. Brytninger mellom nordisk og europeisk kultur 800-1200 e.Kr*. Red. Sigurdsson, J. V., Myking, M. & Rindal, M. Senter for studier i vikingatid og nordisk middelalder. Skriftserie nr. 6, 2004. Norges forskningsråd. Oslo. s 103-137.
- Stålblom, U. 1994. *Klinga. Ett gravfält. Slutundersökning av ett gravfält och bebyggelse lämningar från bronsålder och äldre järnålder. Östergötland, Norrköpings kommun, Borgs socken, Klinga, STA 6352, Fornlämning 210*. Riksantikvarieämbetet UV Linköping. Linköping.
- Tollin, C. 2010. *Ågodomäner och sockenbildning i västra Östergötland. En rumslig studie om kyrkliga upptagningsområden och ägarförhållanden vid tiden för Alvastra klostets grundande*. Avdelningen för agrarhistoria, Sveriges lantbruksuniversitet. Uppsala.
- Valk, H. 1992. The burial grounds of Estonian Villages from the 13th to the 18th centuries: Pagan or Christian?. *Tor 24*. s 203-228.

Valk, H. 1995. Reflections of folk-religion and beliefs in Estonian burial customs of the 13th-19th centuries. Archaeology, folklore and written data. *Archaeology East and West of the Baltic. Papers from the Second Estonian-Swedish Archeological Symposium. Sigtuna, May 1991*. Ed. Jansson, I. Theses and Papers in Archaeology N.S. A 7. Stockholm.

Wahlberg, M. 2003 (red). *Svensket ortnamnslexikon*. Språk- och folkminnesinstitutet. Uppsala.

Zetterlund, P. 2008. *Fornlämningar i Rambodal. Norrköping Ramdodal 1:1, Smedby 6:1, Norrköping-Brännestad 1:26 och Navestad 3:1, i anslutning till RAÄS:t Johannes 88:1, 144-148, bl a S:t Johannes socken, Norrköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk utredning etapp 2. Dnr 421-2109-2008*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst rapport 2008:60. Linköping.

Äijä, K., Lindborg, H. & Schönbeck, M. 1996. *Tallboda: RAÄ 16, 18, 258, 269, 270: Rystad socken, Östergötland*. Linköping: Arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet.

Lantmäteriet digitala arkiv

Lantmäteristyrelsen arkiv (LMS)

Akt D106-4:d4:70 95. Bjälbruna nr 1-4, Styrestads socken, ägoinsmätning, år 1636, lantmätare Johan de Rogier.

Akt D106-5:1. Bjärby nr 1-2, Styrestads socken, Geometrisk avmätning, år 1710, lantmätare Anders i Mörn.

Akt D106-5:2. Bjärby nr 1-2, Styrestads socken, storskifte, år 1771, lantmätare Per Vidén.

Akt D106-5:d4:31 42 51. Bjärby nr 1-2, Styrestads socken, ägoinsmätning, år 1636, lantmätare Johan de Rogier.

Akt D163-40:d4:27 31. Ånestad nr 1-4, S:t Johannes socken, geometrisk avmätning, år 1636, lantmätare Johan de Rogier.

Akt D64-1:10. En landsväg vid Linköpings stad. Uppmätning 1711, lantmätare Sven Ryding.

Akt D64-1:19. Linköpings stads ägor. Geometrisk avmätning 1732, lantmätare Karl Jacob Wallberg.

Övriga arkiv

FMIS = Fornminnesregistret, Informationssystemet om fornminnen. www.fmis.raa.se (2012-05-03).

SDHK = Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbreven, www.nad.riksarkivet.se/sdhk (2012-05-08).

Övriga källor

Samuelsson, F. I manus. *Förhistoriska lämningar vid Ånestad gamla bytomt*. Östergötlands museum.

Tekniska uppgifter

Fastighet	Rambodal 1:3, Styrstad 4:23, Smedby 6:1
Socken	Styrstad socken
Kommun	Norrköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 151
Ekonomiska kartans blad	8G 8f Styrstad
Koordinater	X6494146, Y1525792
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk slutundersökning
Länsstyrelsens handläggare	Bertha Amaya
Länsstyrelsens dnr	431-35741-08
Beslutsdatum	2009-04-28
Länsmuseets dnr	57/09
Länsmuseets projektnummer	530920
Intrasis projektnummer	olm2009005
Uppdragsgivare	Norrköpings kommun
Kostnadsansvarig	Norrköpings kommun
Projektledare	Petter Nyberg (ÖLM)
Biträdande projektledare	Per Nilsson (RAÄ, UV Öst)
Personal	Arkeologer (ÖLM): Olle Hörfors, Mats Magnusson, Tina Mathiesen, Fredrik Samuelsson, Mathias Söderberg Arkeologer (RAÄ, UV Öst): Tom Carlsson, Linus Hagberg, Annika Helander, Mats Pettersson, Marita Sjölin, Katarina Sköld, Peter Zetterlund Arkeologibitråde: Johan Levin (ÖLM) Praktikant: Nathalie Larsson Maskinister: Anders Pettersson (grävmaskin), Linus Nilsson (dumper)
Fältarbetstid	2009-06-22 t o m 2009-07-27 2009-08-26 t o m 2009-10-05
Totalt undersöktes	6155 m ²
Fynd	ÖLMC4473
Foto	Digitalt
Analys	Osteologi, ¹⁴ C, makrofossil, keramik, metallurgi
Grafik	Petter Nyberg
Renritning	Johan Levin, Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2012:26 © Östergötlands museum

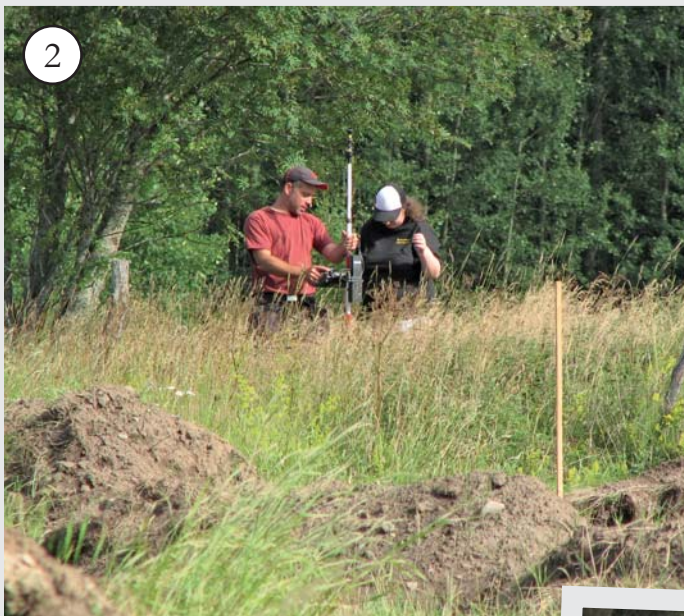
Bild 1:
Peter Zetterlund, Per Nilsson
och Annika Helander.

Bild 2:
Mats Pettersson och Nathalie
Larsson.

Bild 3:
Mats Magnusson.

Bild 4:
Fredrik Samuelsson.

Bild 5:
Petter Nyberg och Tina
Mathiesen.

Östergötlands länsmuseum utförde år 2009 en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning) med anledning av ny detaljplan för Rambodal 1:3 m fl i Styrstad socken och Norrköpings kommun. Undersökningen delades upp i två etapper och totalt avbanades ett område på 6 155 m². Sammanlagt påträffades ca 250 anläggningar av förhistorisk karaktär såsom ett långhus med divergerande konstruktion, ett grophus och ett fyrstolpshus. Grophuset har daterats till yngre bronsålder och långhuset till övergången mellan bronsålder/förromersk järnålder. Övriga anläggningar var huvudsakligen av boplatskaraktär, varav ett stort antal bestod av gropar innehållande ansevärliga mängder keramik av bronsålderstyp. Dessutom framkom åtta tidigmedeltida skelettgravar.

